

SMERNICE ZA OBUKU I OSNAŽIVANJE ŽENSKIH SPORTSKIH SUDIJA

Praktični pristupi za regrutaciju, razvoj veština, prevazilaženje prepreka i mentorsku podršku

Projekat: Empowered Female Referees in Sport

Konzorcijum: Alliance of Amateur Basketball Referees (Srbija), Hate Fighters Network (Srbija), Barcel'hona Sports Events (Španija), JuvenTagus – Associação Desportiva e Juvenil (Portugal)

2026

Co-funded by
the European Union

Empowered Female Referees in Sport je evropski projekat međunarodne saradnje usmeren na povećanje učešća, vidljivosti i dugoročne uključenosti žena i devojaka u sportsko suđenje. Projekat predstavlja odgovor na i dalje nedovoljnu zastupljenost žena u ulozi sportskih sudija, kao i na strukturne, društvene i praktične prepreke koje mogu uticati na njihov ulazak u ovu oblast, uslove rada i mogućnosti za profesionalni razvoj.

Projekat sprovode Alliance of Amateur Basketball Referees i Hate Fighters Network iz Srbije, Barcel'hona Sports Events iz Španije i JuvenTagus – Associação Desportiva e Juvenil iz Portugala. Partnerstvo okuplja organizacije sa bogatim iskustvom u sportskom suđenju, amaterskom sportu, rodnoj ravnopravnosti, radu sa mladima, obrazovanju i međunarodnoj saradnji.

Glavni cilj projekta je uspostavljanje snažnijih mehanizama podrške i mreže namenjene ženama koje se bave sportskim suđenjem. Njegovi specifični ciljevi obuhvataju razvoj praktičnih alata i metoda za osnaživanje sadašnjih i budućih sportskih sudija, unapređenje ravnopravnog učešća žena u sportskom suđenju, kao i promovisanje sportskog suđenja kao mogućeg dvojnog karijernog puta za sadašnje i bivše sportistkinje.

Projekat obuhvata istraživanje o položaju ženskih sportskih sudija, razvoj i testiranje Smernica za obuku, sprovođenje praktičnih obuka i pilot-aktivnosti, uspostavljanje programa mentorstva i vršnjačke podrške, kao i aktivnosti usmerene na podizanje svesti o značaju veće zastupljenosti žena u sportskom suđenju. Istraživanje sprovedeno u Srbiji, Španiji i Portugalu pružilo je uvid u zastupljenost žena u sportskom suđenju, načine regrutacije, uslove rada, prepreke sa kojima se suočavaju, nivo institucionalne podrške, kao i potrebe žena koje žele da se bave sportskim suđenjem.

O ovim smernicama

Ove Smernice su izrađene u okviru projekta Empowered Female Referees in Sport kao praktičan resurs namenjen sportskim klubovima, udruženjima sportskih sudija, sportskim savezima, trenerima, edukatorima, stručnjacima koji rade sa mladima u sportu, kao i organizacijama koje rade sa ženama i devojka u sportu.

Smernice objedinjuju nalaze nacionalnih istraživanja sprovedenih u Srbiji, Španiji i Portugalu sa praktičnim strategijama i programima obuke koje su razvili projektni partneri. Fokusirane su na fudbal i košarku, ali sadrže pristupe koji se mogu prilagoditi i drugim sportovima.

Sadržaj Smernica ima neformalni i edukativni karakter. Pravila pojedinačnih sportova, uslovi za licenciranje, disciplinski postupci i obaveze u vezi sa zaštitom učesnika u sportu uvek treba da budu usklađeni sa važećim propisima nadležnog sportskog saveza ili drugog nadležnog upravljačkog tela.

Finansirano od strane Evropske unije. Ipak, izneti stavovi i mišljenja predstavljaju isključivo stavove autora i ne moraju nužno odražavati stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Evropska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornim za njihov sadržaj.

Sadržaj

1. Uvod u rodnu ravnopravnost u sportu
2. Analiza podataka prikupljenih istraživanjem
3. Motivacija i regrutacija ženskih sportskih sudija
4. Programi obuke i razvoja veština za ženske sportske sudije
5. Prevazilaženje prepreka
6. Uzori i mentorstvo
7. Preporuke za relevantne aktere
8. O programu Erasmus+ Sport

1. Uvod u rodnu ravnopravnost u sportu

Ženski sport je poslednjih godina stekao veću vidljivost u javnosti. Sportistkinje se takmiče na najvišem nivou, nacionalne reprezentacije privlače sve veći broj gledalaca, a sve više devojaka uključuje se u organizovane sportske aktivnosti. Međutim, veća vidljivost žena kao sportistkinja ne znači nužno i ravnopravan pristup svim ulogama u sportu. Trenerski posao, upravljanje sportskim organizacijama, stručne rukovodeće funkcije i sportsko suđenje i dalje su oblasti u kojima su žene često nedovoljno zastupljene.

Sportsko suđenje ima posebno značajnu ulogu jer objedinjuje stručno znanje i autoritet. Sportski sudija mora da prati složene situacije, tumači pravila, donosi brze odluke, jasno ih saopštava i upravlja neslaganjima igrača, trenera i gledalaca. Zato se uloga sportskog sudije ne svodi samo na poznavanje pravila. Ona podrazumeva i liderske sposobnosti, samopouzdanje, pravičnost, dobru fizičku pripremljenost, razvijene komunikacione veštine, emocionalnu stabilnost i otpornost na pritisak.

1.1. Šta rodna ravnopravnost znači u sportskom suđenju

Rodna ravnopravnost u sportskom suđenju ne podrazumeva da će svaki sportski sudija imati isti profesionalni put niti da se prilikom delegiranja na utakmice zanemare stručnost i pripremljenost. Ona podrazumeva da žene i muškarci imaju jednake mogućnosti za pristup informacijama, obukama, proceni rada, sticanju iskustva na utakmicama, mentorstvu, profesionalnom napredovanju i zaštiti od diskriminacije. Takođe, podrazumeva da žene ne moraju najpre da dokazuju da imaju pravo da budu sportske sudije pre nego što se procenjuje kvalitet njihovog rada.

Ravnopravno učešće zahteva pažnju kako pri uključivanju novih sportskih sudija, tako i pri njihovom dugoročnom zadržavanju u ovom pozivu. Sportski savez može uspešno organizovati kurs za nove sportske sudije, ali se zastupljenost žena neće značajno povećati ukoliko one odustanu već nakon prve ili druge sezone zbog osećaja izolovanosti, neprijateljske atmosfere na utakmicama, nejasnih mogućnosti za napredovanje ili nedostatka institucionalne podrške. Zato održiva rodna ravnopravnost zavisi od celokupnog razvojnog puta sportskih sudija, od njihove vidljivosti i regrutacije, preko dostupnih obuka i sigurnih prvih iskustava, do kontinuiranih povratnih informacija, pravičnog delegiranja i mogućnosti za dalji profesionalni razvoj.

1.2. Stereotipi, vidljivost i autoritet

Sport je tradicionalno povezivao autoritet, fizičku sigurnost i odlučno liderstvo sa muškarcima. Takva očekivanja mogu uticati na način na koji se sportska sudija doživljava još pre početka utakmice. Igrači, treneri ili gledaoci mogu pretpostaviti da je manje iskusna, manje sposobna da kontroliše tok igre ili sklonija greškama. Zbog toga ista sudijska odluka može biti različito ocenjena u zavisnosti od toga da li ju je doneo muškarac ili žena.

Nedovoljna vidljivost žena u ulozi sportskih sudija dodatno učvršćuje ovakav obrazac. Kada devojčice i devojke uglavnom viđaju muškarce kako sude utakmice, sportsko suđenje može im delovati kao uloga koja nije namenjena njima. Iako je prisustvo žena među sportskim sudijama na najvišem takmičarskom nivou veoma važno, jednako su značajni i primeri iz lokalne sredine. Mlada sportistkinja će se lakše poistovetiti sa sportskom sudijom iz svog kluba, škole, grada ili regionalnog takmičenja, jer joj takav put deluje bliže, realnije i dostižnije.

1.3. Sportsko suđenje kao put razvoja dvojne karijere

Mnoge sportistkinje prestaju da se takmiče tokom adolescencije ili u ranoj odrasloj dobi zbog obrazovanja, zaposlenja, povreda, porodičnih obaveza ili ograničenih mogućnosti za dalji napredak u sportskoj karijeri.

Sportsko suđenje može im omogućiti da ostanu povezane sa sportom, iskoriste znanje i iskustvo stečeno kao sportistkinje i razviju novu sportsku ulogu uporedo sa školovanjem ili zaposlenjem.

Koncept dvojne karijere polazi od toga da se bavljenje sportom i sportsko suđenje mogu međusobno dopunjavati. Aktivna sportistkinja može započeti svoj razvoj kroz uvodnu obuku, obavljanje dužnosti stolnog sudije, suđenje na takmičenjima mlađih kategorija, praćenje rada iskusnijih sudija ili suđenje pod stručnim nadzorom. Bivša sportistkinja može svoje razumevanje igre, disciplinu i komunikacione veštine uspešno preneti u sportsko suđenje. Ovu tranziciju treba predstavljati kao prirodan nastavak bavljenja sportom, a ne kao alternativu namenjenu onima koji više nisu u mogućnosti da se takmiče.

1.4 Bezbedno i inkluzivno sportsko okruženje

Ženske sportske sudije ne mogu same, isključivo zahvaljujući ličnom samopouzdanju, prevazići strukturne prepreke sa kojima se suočavaju. Iako su komunikacione veštine i otpornost na pritisak od velikog značaja, one ne mogu zameniti jasno definisane institucionalne procedure. Klubovi, lige, sportski savezi, delegati utakmica, treneri i roditelji dele odgovornost za stvaranje okruženja u kojem diskriminatorni komentari, zastrašivanje i uznemiravanje nisu prihvatljivi niti se smatraju uobičajenim.

Bezbedno sportsko okruženje podrazumeva jasno definisana pravila ponašanja, vidljivu podršku organizatora, lako dostupne mehanizme za prijavu nepravilnosti, blagovremeno postupanje nakon prijavljenih incidenata i odgovarajuće sankcije. Ono takođe podrazumeva odgovarajuće praktične uslove za rad, poput adekvatnih svlačionica, redovne i predvidive isplate naknada, bezbedno organizovanog prevoza, kao i postupaka delegiranja koji žene ne dovode u nepovoljniji položaj.

1.5 Kako koristiti ove smernice

Ove smernice mogu se koristiti kao materijal za obuku ili kao zbir pojedinačnih praktičnih alata. Sportski savez može koristiti rezultate istraživanja i preporuke za unapređenje sistema razvoja sportskih sudija. Sportski klub može primeniti smernice iz poglavlja o regrutaciji kako bi prepoznao potencijalne kandidatkinje među sportistkinjama. Edukatori i predavači mogu realizovati jednu ili više praktičnih obuka, dok mentori mogu koristiti mentorski sporazum i pitanja za refleksiju kao podršku sportskim sudijama tokom njihove prve sezone rada.

Osnovni princip

Žene ne treba obučavati da se jednostavno prilagode ili trpe neravnopravne uslove. Efikasna podrška podrazumeva razvoj individualnih veština, podršku vršnjaka i mentora, jasno definisanu institucionalnu odgovornost, kao i promene u široj sportskoj kulturi koje doprinose stvaranju ravnopravnijeg i inkluzivnijeg okruženja.

2. Analiza podataka prikupljenih istraživanjem

2.1 Metodologija istraživanja

U okviru projekta sprovedeno je istraživanje koje je kombinovalo kvantitativne i kvalitativne metode u Srbiji, Španiji i Portugalu. Projektni partneri prikupili su dostupne zvanične podatke od fudbalskih i košarkaških saveza, sudijskih organizacija i takmičarskih tela, analizirali relevantne propise i javno dostupne informacije, kao i sprovedli konsultacije sa relevantnim akterima kroz polustrukturisane fokus grupe. Cilj istraživanja bio je da se sagleda ne samo brojčana zastupljenost žena u sportskom suđenju, već i svakodnevni uslovi koji utiču na njihovo uključivanje, zadržavanje i profesionalni napredak.

U fokus grupama učestvovala su sportske sudije, mlade sportistkinje i devojke zainteresovane za sportsko suđenje, treneri i edukatori, kao i predstavnici sportskih organizacija. U Srbiji su održane dve fokus grupe sa ukupno 26 učesnika, u Španiji dve fokus grupe sa 31 učesnikom, dok je u Portugalu održana jedna zajednička fokus grupa sa 25 učesnika. Ukupno su kvalitativnim delom istraživanja obuhvaćena 82 učesnika. U pojedinim slučajevima primenjen je kombinovani format fokus grupa kako bi se podstaklo učešće različitih grupa aktera i unapredio dijalog među njima.

Dostupnost podataka razlikovala se među državama i sportovima. U više slučajeva sportski savezi raspolagali su zvaničnim spiskovima sportskih sudija, ali nisu objavljivali analize razvrstane po polu niti longitudinalne podatke o uključivanju novih sudija, njihovom zadržavanju i odustajanju. Zbog toga je istraživanje omogućilo sagledavanje trenutne zastupljenosti žena i identifikovanje ključnih obrazaca, ali nije bilo moguće izračunati u potpunosti uporedive nacionalne stope zadržavanja sportskih sudija za sve obuhvaćene zemlje.

2.2 Pregled stanja po zemljama

Država	Odabrani nalazi istraživanja u fudbalu	Odabrani nalazi istraživanja u košarci	Glavno ograničenje istraživanja
Srbija	Žene su činile 100% sportskih sudija na spiskovima sudija za analizirane najviše i prve lige u ženskom fudbalu, ali su u muškoj Superligi među glavnim sudijama bile zastupljene sa samo jednom od ukupno 28 , dok među 35 pomoćnih sudija nije bilo nijedne žene .	Žene su činile 2 od ukupno 42 sportska sudije u najvišem rangu muškog takmičenja i 6 od 71 sportskog sudije u Prvoj ženskoj ligi. Njihova zastupljenost na regionalnom nivou kretala se od 0% do 20% .	Zvanični spiskovi sportskih sudija bili su dostupni, ali je projektni tim morao sam da izvrši njihovu klasifikaciju prema polu, jer nisu bile dostupne redovne longitudinalne analize razvrstane po polu.
Španija	U muškoj prvoj ligi nije bila evidentirana nijedna žena u ulozi glavnog sportskog sudije. Žene su bile zastupljene uglavnom kao pomoćne sudije, dok su na utakmicama najvišeg ranga ženskog takmičenja sudile isključivo ženske sudijske ekipe.	Žene su činile oko desetinu sportskih sudija u nacionalnim sudijskim grupama FEB-a , dok su na listi ACB lige bile zastupljene sa 3 od ukupno 36 sportskih sudija .	Podaci o regrutaciji, zadržavanju i odustajanju sportskih sudija nisu bili dosledno prikupljeni niti dostupni u svim sportskim savezima.

Država	Odabrani nalazi istraživanja u fudbalu	Odabrani nalazi istraživanja u košarci	Glavno ograničenje istraživanja
Portugal	Žene su ukupno činile manjinu među sportskim sudijama i bile su veoma slabo zastupljene u najvišim rangovima muških takmičenja, dok su u ženskim takmičenjima imale znatno više prilika za delegiranje na utakmice.	Dostupnost podataka na nacionalnom nivou bila je ograničena, dok su podaci iz okruga Setúbal pokazali veću zastupljenost žena nego što je utvrđeno na nacionalnom nivou u fudbalu.	Podaci o zastupljenosti sportskih sudija razlikovali su se od sporta do sporta, a aktuelne informacije često su prikupljane neposrednim kontaktom sa sportskim savezima i udruženjima, umesto iz jedinstvene nacionalne baze podataka.

2.3 Uporedni nalazi istraživanja

Zastupljenost žena raste, ali je i dalje neravnomerna

U sve tri zemlje žene su bile prisutne u sportskom suđenju, ali njihova zastupljenost nije bila ravnomerna među različitim sportovima, nivoima takmičenja i sudijskim ulogama. Najviše prilika za angažovanje postojalo je u ženskim takmičenjima, pojedinim regionalnim organizacijama i kroz ciljane programe podrške. Istovremeno, pristup najvišim rangovima muških takmičenja i dalje je bio ograničen. To pokazuje da veća vidljivost žena u ženskom sportu ne dovodi automatski do njihove ravnopravne zastupljenosti u celokupnom sistemu sportskog suđenja.

Ženska takmičenja stvaraju prilike, ali mogu i ograničiti razvoj karijere

Sudijske liste u ženskim takmičenjima, na kojima dominiraju ili isključivo učestvuju žene, pružaju dragoceno iskustvo, veću vidljivost i mogućnosti za napredovanje. Međutim, ukoliko se sportske sudije delegiraju gotovo isključivo na ženska takmičenja, njihov pristup utakmicama višeg ranga u muškoj konkurenciji, većoj medijskoj pažnji i raznovrsnijem sudijskom iskustvu može ostati ograničen. Zbog toga je potrebno uspostaviti uravnotežen pristup koji će istovremeno očuvati mogućnosti u ženskom sportu i obezbediti jasne i transparentne puteve napredovanja kroz različite nivoe i vrste takmičenja.

Regrutacija i zadržavanje sportskih sudija moraju se posmatrati zajedno

Učesnici fokus grupa često su povezivali sportsko suđenje sa kritikama, pritiskom i konfliktima. Više mladih sportistkinja navelo je da nikada nisu razmišljale o ulozi sportskog sudije, jer su je doživljavale kao nezahvalnu, a pažnja javnosti bila je usmerena uglavnom na sudijske greške. Sportske sudije govorile su o seksističkim komentarima i očekivanju da moraju dokazivati svoju stručnost pre nego što steknu osnovno poštovanje. Jedna učesnica iz Srbije navela je upravo takav odnos kao razlog zbog kojeg je odustala od sportskog suđenja. Ovi nalazi pokazuju da kampanje za regrutaciju neće dati željene rezultate ukoliko ih ne prate adekvatna zaštita, mentorstvo i kontinuirana podrška tokom prvih iskustava na utakmicama.

Vidljivost i dostupnost informacija i dalje su nedovoljni

Mlade sportistkinje uglavnom su bile upoznate sa postojanjem obuke za sportske sudije, ali nisu imale dovoljno informacija o konkretnim koracima za uključivanje, troškovima, vremenskim obavezama i mogućnostima napredovanja. Žene u ulozi sportskih sudija bile su manje vidljive od svojih muških kolega, naročito u lokalnim sportskim sredinama. Učesnici iz sve tri zemlje preporučili su intenzivniju promociju u sportskim klubovima i

školama, predstavljanje ličnih iskustava sportskih sudija, organizovanje praktičnih uvodnih radionica i pružanje jasnijih informacija o tome kako započeti sudijsku karijeru.

Autoritet sportskih sudija često se procenjuje kroz rodne stereotipe

Većina učesnika saglasila se da bi stručnost trebalo da bude osnovni kriterijum za procenu rada sportskih sudija. Ipak, brojni učesnici ukazali su na postojanje dvostrukih standarda u praksi. Muškarcima se autoritet češće priznaje unapred, dok žene moraju da pokažu znanje, sigurnost i odlučnost kako bi bile prihvaćene kao ravnopravne sportske sudije. U sve tri zemlje zabeleženi su slučajevi seksističkih komentara od strane gledalaca, trenera, ali i pojedinih sportskih radnika.

Podrška okruženja ima presudnu ulogu

Treneri i predstavnici sportskih organizacija istakli su da su gledaoci i roditelji među najčešćim izvorima neprijateljskog ponašanja, naročito na takmičenjima mlađih kategorija. Iako je važno da sportske sudije razviju komunikacione veštine i sposobnost upravljanja konfliktima, odgovornost za stvaranje bezbednog okruženja imaju i sportski klubovi i organizatori takmičenja. Istraživanje je ukazalo na potrebu za usvajanjem kodeksa ponašanja, jasnih procedura za postupanje tokom utakmica, mehanizama za prijavu neprihvatljivog ponašanja, odgovarajućih sankcija, kao i edukacije trenera, roditelja i sportista.

Mentorstvo i postepeno sticanje iskustva jačaju samopouzdanje

Učesnici istraživanja posebno su istakli značaj učenja kroz praksu, praćenje rada iskusnijih sportskih sudija i redovno dobijanje povratnih informacija. Postepeno napredovanje – od uvodnih vežbi, preko suđenja utakmica mlađih kategorija, pomoćnih sudijskih uloga i rada pod stručnim nadzorom – može značajno olakšati ulazak u zahtevno okruženje sportskog suđenja. Mentori imaju važnu ulogu u pružanju stručnih saveta, emocionalne podrške i usmeravanja u donošenju odluka o daljem profesionalnom razvoju, posebno nakon izazovnih utakmica.

2.4 Ključne potrebe identifikovane istraživanjem

- Jasne i javno dostupne informacije o uslovima za uključivanje u sportsko suđenje, programima obuke, sticanju licenci i mogućnostima za napredovanje.
- Ciljana regrutacija sadašnjih i bivših sportistkinja uz podršku sportskih klubova, škola i porodice.
- Praktične uvodne aktivnosti koje devojkama omogućavaju da se oprobaju u ulozi sportskog sudije kroz korišćenje pištaljke, usvajanje sudijskih signala, pravilno postavljanje na terenu i donošenje jednostavnih sudijskih odluka.
- Programi obuke koji, pored poznavanja pravila i sudijske mehanike, razvijaju komunikacione veštine, samopouzdanje, sposobnost upravljanja pritiskom i veštine smirivanja konfliktnih situacija.
- Organizovani programi mentorstva, vršnjačke podrške i praćenja rada iskusnijih sportskih sudija tokom početnih faza sudijske karijere.
- Jasno iskazana institucionalna zaštita od seksizma, uznemiravanja i agresivnog ponašanja.
- Pravičan i transparentan pristup delegiranju na utakmice, proceni rada, stručnom usavršavanju i napredovanju ka višim rangovima takmičenja.
- Redovno prikupljanje i analiza podataka razvrstanih po polu o regrutaciji, licenciranju, delegiranju na utakmice, napredovanju i odustajanju od sportskog suđenja

2.5 Zaključci za Smernice

Praktična poglavlja ovih Smernica neposredno se zasnivaju na rezultatima istraživanja. Poglavlje 3 bavi se nedovoljnom informisanošću, slabom vidljivošću i ograničenim mogućnostima za regrutaciju novih sportskih sudija. Poglavlje 4 objedinjuje usvajanje tehničkih znanja sa razvojem samopouzdanja, komunikacionih veština i sposobnosti upravljanja pritiskom. Poglavlje 5 stavlja naglasak na odgovornost celokupnog sportskog sistema, a ne isključivo pojedinačnih sportskih sudija, i predstavlja institucionalne mehanizme za reagovanje u različitim situacijama. Poglavlje 6 prikazuje ulogu uzora i mentorstva kao organizovanog i kontinuiranog oblika podrške, dok Poglavlje 7 rezultate istraživanja prevodi u konkretne preporuke namenjene sportskim savezima, klubovima, trenerima, medijima i javnim institucijama.

3. Motivacija i regrutacija ženskih sportskih sudija

3.1 Šta motiviše žene da se bave sportskim suđenjem

Devojke i žene odlučuju se za sportsko suđenje iz različitih razloga. Najčešći motiv predstavlja ljubav prema sportu i želja da ostanu povezane sa sportskom disciplinom koju već poznaju. Aktivne i bivše sportistkinje dobro razumeju takmičarski sistem, trenažni proces i timsku dinamiku, što predstavlja čvrstu osnovu za usvajanje znanja i veština neophodnih za sportsko suđenje. Pored toga, sportsko suđenje može pružiti mogućnost dodatne zarade, sticanja novih poznanstava, uključivanja u širu sportsku zajednicu i ličnog razvoja.

Liderske sposobnosti, komunikacione veštine, donošenje odluka i upravljanje konfliktima nisu važne samo u sportskom suđenju. Reč je o prenosivim veštinama koje mogu doprineti uspehu u obrazovanju, profesionalnom razvoju i aktivnom učešću u zajednici. Zato poruke usmerene na regrutaciju novih sportskih sudija ne bi trebalo da ističu samo potrebe sportskih saveza, već i koristi koje kandidati mogu ostvariti kroz bavljenje sportskim suđenjem.

3.2 Prepreke za uključivanje i ostanak u sportskom suđenju

- Rodni stereotipi koji autoritet i ulogu sportskog sudije predstavljaju kao pretežno muške uloge.
- Nedovoljna vidljivost ženskih sportskih sudija i nedostatak uzora iz lokalne sredine sa kojima devojke mogu da se poistovete.
- Nedovoljna informacija o programima obuke, troškovima, vremenskim obavezama i mogućnostima za profesionalni razvoj.
- Strah od kritika, verbalnog nasilja i diskriminatornog ponašanja.
- Nedovoljna podrška sportskih klubova, trenera i porodice.
- Poteškoće u usklađivanju sportskog suđenja sa obrazovanjem, zaposlenjem, aktivnim bavljenjem sportom i porodičnim obavezama.
- Neizvesnost u pogledu toga da li će početna obuka dovesti do stvarnih prilika za delegiranje na utakmice i profesionalno napredovanje.

3.3 Ciljana regrutacija

Regrutacija novih sportskih sudija ne bi trebalo da se zasniva isključivo na javnim pozivima namenjenim široj javnosti. Različitim ciljnim grupama potrebno je pristupiti na različite načine i ponuditi im odgovarajuće mogućnosti za uključivanje. Posebno veliki potencijal predstavljaju aktivne i bivše sportistkinje, studentkinje,

nastavnice fizičkog vaspitanja, trenerice, kao i žene koje su već uključene u rad sportskih klubova kroz volonterske ili organizacione aktivnosti.

Regrutaciju treba posmatrati kao kontinuiran proces, a ne kao jednokratnu promotivnu aktivnost. Koristan sled aktivnosti obuhvata:

Koraci u procesu regrutacije

Povećati vidljivost → Podstaci interesovanje → Olakšati uključivanje → Obezbediti podršku → Razviti osećaj pripadnosti → Omogućiti napredovanje

3.4 Praktične strategije za regrutaciju

- Deliti lična iskustva lokalnih, regionalnih i vrhunskih ženskih sportskih sudija kroz kratke video-zapise, intervjue i događaje u sportskim klubovima.
- Organizovati dane otvorenih vrata i uvodne radionice u sportskim klubovima, školama, na univerzitetima i tokom sportskih događaja u lokalnoj zajednici.
- Aktivno pozivati sportistkinje da se uključe u sportsko suđenje, umesto oslanjanja isključivo na njihov odgovor na javne pozive.
- Predstavljati sportsko suđenje kao mogućnost razvoja dvojne karijere i način da se ostane aktivno uključen u sport.
- Omogućiti kandidatkinjama da steknu prvo praktično iskustvo u opuštenom okruženju pre nego što se prijave za kompletnu obuku za sportske sudije.
- Obezbediti jednu kontakt osobu i jednostavne, jasno napisane informacije o narednim koracima u procesu uključivanja.
- Pravovremeno stupiti u kontakt sa kandidatkinjama koje iskažu interesovanje za sportsko suđenje.
- Od samog početka povezati nove kandidatkinje sa mentorom ili grupom vršnjaka koji će im pružati podršku tokom prvih koraka u sportskom suđenju.

3.5 Primer teksta za regrutaciju

Primer poruke

Ostani u sportu. Preuzmi novu ulogu na terenu.

Sportsko suđenje pruža priliku da razviješ samopouzdanje, veštine donošenja odluka i komunikacije, istovremeno ostajući povezana sa sportom koji već poznaješ. Pridruži se uvodnoj radionici, upoznaj sportske sudije i isprobaj osnovne sudijske zadatke u podsticajnom i bezbednom okruženju. Prethodno iskustvo u sportskom suđenju nije potrebno.

3.6 Organizacija uvodne radionice o sportskom suđenju

Uvodne aktivnosti posvećene sportskom suđenju predstavljaju vezu između opštih promotivnih aktivnosti i formalne obuke za sportske sudije. Kampanje za podizanje svesti mogu pomoći devojkama i ženama da saznaju da sportsko suđenje predstavlja jednu od mogućnosti za njihovo uključivanje u sport, ali same informacije često nisu dovoljne da se zamisle u toj ulozi. Mnoge potencijalne kandidatkinje oklevaju jer ne znaju šta

sportske sudije zapravo rade, koliko su zahtevni prvi koraci ili da li već poseduju znanja i veštine koje su potrebne za ovu ulogu.

Kratka praktična radionica može umanjiti tu neizvesnost tako što će učesnicama omogućiti da u bezbednom i podsticajnom okruženju steknu prvo iskustvo sa osnovnim elementima sportskog suđenja. U zavisnosti od sporta i raspoloživog prostora, učesnice mogu isprobati korišćenje pištaljke, donošenje jednostavnih sudijskih odluka, uveštavanje službenih sudijskih signala, posmatranje kratkih situacija iz igre ili razgovor o načinu na koji sportski sudija komunicira sa igračima i trenerima. Cilj ovakvih aktivnosti nije procena učesnica niti simulacija formalne obuke za sportske sudije, već približavanje uloge sportskog sudije i predstavljanje tog poziva kao razumljivog, realnog i dostupnog. Ovakve aktivnosti posebno su korisne za sadašnje i bivše sportistkinje. One često već poseduju dobro poznavanje igre, disciplinu, sposobnost koncentracije, razvijene komunikacione veštine i iskustvo donošenja odluka pod pritiskom, ali neretko nisu svesne da se sve te sposobnosti mogu uspešno primeniti i u sportskom suđenju. Uvodna radionica treba da im pomogne da prepoznaju ovu vezu i da sportsko suđenje sagledaju kao prirodan nastavak svog angažovanja u sportu. Jednako važan kao sama aktivnost jeste i način na koji se učesnicama pruža podrška nakon njenog završetka. Devojke i žene koje pokazuju interesovanje treba da dobiju jasne informacije o narednim koracima, poput mogućnosti da prisustvuju utakmici u ulozi posmatrača, učestvuju na danu otvorenih vrata, razgovaraju sa sportskom sudijom ili se prijave na uvodnu obuku. Ukoliko ne postoji jasno definisan nastavak procesa, početno interesovanje može vrlo brzo da se izgubi.

Kontrolna lista u nastavku može poslužiti kao praktičan alat prilikom organizovanja uvodne radionice, dana otvorenih vrata, simulacije sportskog suđenja ili drugih aktivnosti za regrutaciju predstavljenih u ovom poglavlju.

Pre aktivnosti

- Definirati ciljnu grupu i prilagoditi sadržaj uzrastu učesnica, njihovom sportskom iskustvu i nivou znanja.
- Ostvariti saradnju sa sportskim klubovima, trenerima, školama ili univerzitetima radi identifikovanja i direktnog pozivanja potencijalnih učesnica.
- Odabrati odgovarajući prostor u kojem učesnice mogu bezbedno da isprobaju osnovne praktične zadatke.
- Pozvati najmanje jednu pristupačnu i iskusnu sportsku sudiju koja će podeliti svoje iskustvo i odgovoriti na pitanja učesnica.
- Pripremiti jednostavne aktivnosti koje ne zahtevaju prethodno znanje o sportskom suđenju.
- Prikupiti tačne informacije o obuci za sportske sudije, postupku prijavljivanja, troškovima, terminima održavanja i lokalnim kontakt osobama.
- Pripremiti svu potrebnu opremu, poput pištaljki, lopti, sudijskih kartona, kartica sa opisima situacija i štampanog informativnog materijala.
- Jasno informisati učesnice da je reč o uvodnoj aktivnosti i da se od njih ne očekuje odmah donošenje odluke o uključivanju u sportsko suđenje.

Tokom aktivnosti

- Započeti razgovor pitanjem šta učesnice već znaju ili pretpostavljaju o sportskom suđenju.
- Objasniti ulogu sportskog sudije jednostavnim i praktičnim jezikom.
- Omogućiti neposredno praktično iskustvo, poput korišćenja pištaljke, uveštavanja sudijskih signala, posmatranja situacija iz igre ili donošenja osnovnih sudijskih odluka.
- Povezati veštine potrebne za sportsko suđenje sa sposobnostima koje učesnice možda već imaju kao sportistkinje, trenerice ili sportske volonterke.

- Ostaviti dovoljno prostora za pitanja o kritikama, samopouzdanju, vremenskim obavezama, obuci i mogućnostima napredovanja.
- Predstaviti i prednosti i realne izazove bavljenja sportskim suđenjem.
- Izbegavati stvaranje pritiska na učesnice ili javno ocenjivanje njihovog rada.
- Obezbediti atmosferu međusobnog poštovanja u kojoj se nesigurnost i greške doživljavaju kao sastavni deo procesa učenja.

Na kraju aktivnosti

- Pitati učesnice šta ih je najviše iznenadilo i da li se promenio njihov pogled na sportsko suđenje.
- Jasno i realno objasniti koji je naredni korak za one koje žele da nastave.
- Obezbediti pisane kontakt informacije i osnovne podatke o daljoj obuci ili mogućnostima za posmatranje utakmica.
- Omogućiti učesnicama da dobrovoljno iskažu interesovanje za dalje uključivanje.
- Objasniti na koji način će njihovi kontakt podaci biti čuvani i korišćeni.
- Zahvaliti učesnicama na učešću i naglasiti da interesovanje za sportsko suđenje može da se razvija postepeno.

Nakon aktivnosti

- U kratkom roku kontaktirati učesnice koje su iskazale interesovanje.
- Ponuditi jednu konkretnu narednu aktivnost, umesto davanja samo opštih informacija.
- Kada je moguće, povezati zainteresovane učesnice sa sportskom sudijom, mentorom ili vršnjačkom grupom za podršku.
- Evidentirati broj i profil učesnica, nivo njihovog interesovanja i najčešća pitanja koja su postavljale.
- Analizirati koji delovi aktivnosti su bili najuspešniji i šta bi trebalo unaprediti za narednu grupu učesnica.
- Pratiti da li zainteresovane učesnice nastavljaju sa obukom ili učestvuju u narednim praktičnim aktivnostima.

Uspešnost uvodne aktivnosti posvećene sportskom suđenju ne treba procenjivati isključivo na osnovu broja kandidatkinja koje se odmah prijave za obuku. Aktivnost se može smatrati uspešnom i kada učesnice bolje razumeju ulogu sportskog sudije, prepoznaju sopstvene veštine koje mogu primeniti u sportskom suđenju, razviju veće poštovanje prema radu sportskih sudija ili postanu otvorene za mogućnost da se ovim pozivom bave u nekoj kasnijoj fazi.

Praktična radionica: Zviždanje je zabavno

Tema: Uvod u sportsko suđenje, jačanje samopouzdanja, korišćenje pištaljke, sudijski signali i donošenje osnovnih sudijskih odluka

Trajanje: 40 minuta

Pregled: Tri kratke aktivnosti na košarkaškom terenu upoznaju mlade učesnice sa korišćenjem pištaljke, osnovnim sudijskim signalima i veštinama brzog uočavanja situacija u igri. Radionica je osmišljena kao prvo pozitivno iskustvo u sportskom suđenju i može se prilagoditi drugim sportovima jednostavnom zamenom sudijskih signala i prekršaja karakterističnih za određenu sportsku disciplinu.

Ciljevi:

- Učiniti prvi susret sa sportskim suđenjem zanimljivim, prijatnim i pristupačnim.
- Upoznati učesnice sa osnovnom sudijskom opremom i sudijskim signalima.
- Vežbati pravilno i samouvereno korišćenje pištaljke i izvođenje sudijskih signala.
- Razvijati sposobnost zapažanja i brzog reagovanja.
- Podstaci učesnice da se dodatno informišu i uključe u dalju obuku za sportske sudije.

Veličina grupe: 10-15 učesnica. Aktivnosti se mogu realizovati i sa nešto većim brojem učesnica, pod uslovom da su obezbeđeni dodatna oprema i odgovarajući prostor za rad. Ukoliko grupa broji više od 15 učesnica, preporučuje se da se one podele u dva reda ili dve manje radne grupe, kako bi svaka učesnica imala dovoljno vremena da koristi pištaljku i uvežba izvođenje sudijskih signala.

Materijal:

- Odgovarajući teren ili otvoreni prostor za sportske aktivnosti.
- Po jedna pištaljka za svaku učesnicu.
- Po jedna lopta za svaku učesnicu ili dovoljan broj lopti za rad u manjim grupama.
- Udobna sportska odeća i obuća.
- Odštampan ili projektovan prikaz osnovnih sudijskih signala.
- Kopije radnog materijala za učesnice koji će se koristiti u završnom delu radionice.

Priprema:

- Odaberite tri do pet osnovnih sudijskih signala i prekršaja koji odgovaraju uzrastu učesnica i sportu kojim se bave. Za košarku se preporučuju jednostavni primeri, poput zaustavljanja vremena zbog prekršaja, koraka, duplog vođenja lopte, izlaska lopte van granica terena i pokazivanja smera igre.
- Pre početka radionice proverite prostor i svu potrebnu opremu. Obeležite početnu liniju i uverite se da učesnice mogu bezbedno da se kreću sa jednog kraja terena na drugi.
- Pre podele pištaljki objasnite pravilan način njihovog korišćenja i osnovna higijenska pravila. Pištaljke ne treba deliti između učesnica. Ukoliko se koriste višekratne pištaljke, potrebno ih je očistiti pre i nakon radionice.
- Pripremite opušten uvod i izbegavajte proveru formalnog poznavanja pravila. Cilj radionice nije procena postojećeg znanja učesnica, već da im omogući da steknu prvi utisak o tome kako izgleda biti sportski sudija.
- Odštamajte po jedan radni materijal za svaku učesnicu. Podelite ga u završnom delu radionice kako bi učesnice mogle da ga popune nakon realizovanih aktivnosti.

Uputstvo:**Korak 1: Uvod i upoznavanje (5 minuta)**

Okupite učesnice u polukrug pored terena. Poželite im dobrodošlicu i objasnite da je cilj ove radionice da im pruži prvo, opušteno i zabavno iskustvo u sportskom suđenju, a ne da predstavlja ispit ili formalnu obuku. Pokažite pištaljku i objasnite da ona za sportskog sudiju nije samo predmet koji proizvodi zvuk, već osnovno sredstvo komunikacije. Njome se zaustavlja igra, privlači pažnja učesnika i stvara prostor da sportski sudija jasno pokaže svoju odluku. Demonstrirajte jedan kratak, jasan i odlučan zvižduk. Zatim zamolite učesnice da obrate pažnju na razliku između nesigurnog i odlučnog korišćenja pištaljke. Nakon toga pokažite signal zatvorenom pesnicom za zaustavljanje vremena zbog prekršaja, kao i još jedan ili dva osnovna sudijska signala koja će biti korišćena u nastavku radionice.

Korak 2: Semafor sa pištaljkom (10 minuta)

Zamolite učesnice da stanu u jedan red na jednom kraju terena. Ukoliko grupa ima više od 12 učesnica, formirajte dva paralelna reda. Prva učesnica u svakom redu dobija pištaljku. Učesnice počinju polako da se kreću sa jednog kraja terena ka drugom. U zavisnosti od uzrasta i sposobnosti grupe, mogu hodati, lagano trčati ili se kretati vodeći loptu. Kada facilitator podigne obe ruke, učesnica koja ima pištaljku daje jedan glasan i kratak zvižduk. Sve ostale učesnice treba odmah da se zaustave i podignu zatvorenu pesnicu kao signal za zaustavljanje vremena zbog prekršaja. Nakon svakog kruga pištaljka se predaje sledećoj učesnici. Aktivnost se nastavlja dok svaka učesnica ne upotrebi pištaljku najmanje jednom. Ukoliko vreme dozvoljava, vežbu ponovite uz nešto brže kretanje. Podstičite učesnice da koriste kratke i odlučne zvižduke. Ne dozvolite da dugi, nejasni ili šaljivi zvižduci postanu obrazac ponašanja. Ukoliko zvižduk ili sudijski signal nisu pravilno izvedeni, ponovite krug u podsticajnoj atmosferi. Jasno ukažite šta treba poboljšati, na primer: „kraći zvižduk“, „ruka više“ ili „zaustavi se pre nego što pokažeš signal“.

Korak 3: Ogledalo signala u pokretu (10 minuta)

Podelite učesnice u parove. U svakom paru jedna učesnica ima ulogu glavnog sudije, a druga sudije u ogledalu. Parovi se raspoređuju po terenu tako da imaju dovoljno prostora za bezbedno kretanje. Glavni sudija slobodno se kreće nekoliko sekundi, zatim se zaustavlja, daje zvižduk i pokazuje jedan od prethodno dogovorenih sudijskih signala. Sudija u ogledalu treba istovremeno da se zaustavi, ponovi zvižduk i što vernije izvede isti sudijski signal. Nakon nekoliko ponavljanja učesnice menjaju uloge. Krećite se po terenu i po potrebi ispravljajte stav tela, položaj ruku i jasnoću izvođenja pokreta. Povratne informacije neka budu kratke i praktične. Koristite isključivo sudijske signale koji su prethodno predstavljeni. U ovoj uvodnoj radionici ne uvodite previše novih elemenata. Podstičite učesnice da zauzmu pravilan stav, izvode pune i jasne pokrete rukama i održavaju kontakt očima. Podsetite ih da sudijski signal mora biti dovoljno jasan i vidljiv igračima, trenerima i zapisničkom stolu.

Korak 4: Uljez koji vodi loptu (10 minuta)

Podelite učesnice u grupe od četiri ili pet članica. U svakoj grupi jedna učesnica ima ulogu sportskog sudije, dok su ostale igračice sa loptom ili se kreću u ograničenom prostoru. Ukoliko nema dovoljno lopti, igračice se mogu kretati i bez lopte, izvođeci unapred dogovorene jednostavne radnje. Pre početka svakog kruga facilitator radionice tiho kaže jednoj igračici da napravi očigledan prekršaj, kao što su duplo vođenje lopte, koraci ili izlazak van granica terena. Sportski sudija posmatra grupu i treba da uoči prekršaj, da zviždukom zaustavi igru, pokaže odgovarajući sudijski signal i, kada je potrebno, označi smer nastavka igre. Nakon jednog minuta uloga sportskog sudije prelazi na sledeću učesnicu. Svaka učesnica treba da se oproba u ulozi sportskog sudije najmanje jednom. Ukoliko su učesnice nesigurne, započnite aktivnost sporijim i jasno uočljivim prekršajima, a zatim postepeno povećavajte tempo. Brzinu izvođenja povećavajte tek kada se učesnice budu

osećale sigurno i opušteno. Ako se aktivnost prilagođava drugom sportu, košarkaške prekršaje zamenite jednostavnim i lako uočljivim situacijama karakterističnim za taj sport.

Korak 5: Završna refleksija (5 minuta)

Okupite učesnice ponovo u polukrug. Podelite svakoj učesnici radni materijal. Zamolite ih da nacrtaju ili zapišu tri sudijska signala koja su uvežbavale tokom radionice i da popune kratak deo za refleksiju na dnu stranice. Pozovite dve ili tri učesnice da podele šta im je tokom radionice postalo lakše ili šta su novo naučile. Na kraju predstavite narednu mogućnost za dalje upoznavanje sa sportskim suđenjem, kao što su uvodna obuka, dan otvorenih vrata, kontakt osoba u sportskom klubu ili informacije koje pruža sportski savez.

Diskusija i evaluacija:

- Kako ste se osećale kada ste prvi put koristile pištaljku?
- Šta vam je bilo najteže: da uočite situaciju, donesete odluku ili pokažete odgovarajući sudijski signal?
- Šta vam je pomoglo da se osećate sigurnije prilikom pokazivanja sudijskih signala pred drugima?
- Šta biste volele ponovo da uvežbate?
- Da li vam nakon ove aktivnosti sportsko suđenje deluje pristupačnije nego ranije? Zašto?

Saveti za facilitatore: Održavajte pozitivnu atmosferu; cilj aktivnosti je upoznavanje sa sportskim suđenjem i sticanje prvog iskustva, a ne formalna procena znanja. Nemojte ismevati neodlučne zvižduke ili nepravilno izvedene sudijske signale. Ispravljajte ih na praktičan i pun poštovanja način. Učesnicama koje oklevaju dozvolite da najpre posmatraju jedan krug aktivnosti pre nego što preuzmu ulogu sportskog sudije, ali im se kasnije ponovo obratite i podstaknite ih da pokušaju. Ukoliko se radionica prilagođava drugom sportu, košarkaške sudijske signale i prekršaje zamenite jednostavnim situacijama karakterističnim za taj sport. Na kraju radionice učesnicama jasno predstavite naredni korak, tako što ćete im pružiti informacije o obuci ili kontakt osobi kojoj mogu da se obrate za dodatne informacije o sportskom suđenju.

Materijal za učesnice:

Kartica za vežbanje osnovnih sudijskih signala

Zapišite ili nacrtajte tri sudijska signala koja ste danas uvežbavali. Za svaki signal navedite jednu situaciju u kojoj se koristi.

1. Signal: _____ Situacija: _____
2. Signal: _____ Situacija: _____
3. Signal: _____ Situacija: _____

Lična refleksija:

Jedna veština važna za sportsko suđenje koju već posedujem je: _____

Jedna veština koju bih volela da dodatno razvijem je: _____

Materijal za facilitatore:

- Važeći pravilnik i prikaz zvaničnih sudijskih signala za odabrani sport.
- Informacije o uvodnoj obuci za sportske sudije koje obezbeđuje nadležni sportski savez ili sudijsko udruženje.
- Smernice za zaštitu dece i mladih, kao i za njihovo bezbedno učešće u aktivnostima koje uključuju maloletne učesnike.

Praktična radionica: Od sportistkinje do sportskog sudije

Tema: Motivacija, uzori, prenos veština i regrutacija

Trajanje: 45 minuta

Pregled: Motivaciona radionica pomaže sportistkinjama da prepoznaju kako mogu da iskoriste iskustvo i veštine koje su već stekle u sportu u ulozi sportskog sudije. Veći deo radionice posvećen je ličnim pričama, poistovećivanju sa ulogom sportskog sudije i predstavljanju prednosti bavljenja sportskim suđenjem, dok je kraći deo namenjen upoznavanju sa formalnim načinima uključivanja u sportsko suđenje.

Ciljevi:

- Unaprediti razumevanje stvarnih iskustava ženskih sportskih sudija, posebno onih koje su se prethodno bavile tim sportom.
- Pomoći učesnicama da prepoznaju svoje lične i prenosive veštine koje su značajne za sportsko suđenje.
- Predstaviti lične, društvene i profesionalne koristi bavljenja sportskim suđenjem.
- Podstaci interesovanje za učešće u uvodnoj radionici ili obuci za sportske sudije.
- Pružiti učesnicama jasne informacije o narednim koracima koje mogu dobrovoljno preduzeti ukoliko žele da se dodatno informišu ili uključe u sportsko suđenje.

Veličina grupe: 15-20 učesnica. Radionica se može realizovati i sa većim brojem učesnica, ali vođena diskusija daje najbolje rezultate kada učesnice mogu da se međusobno vide i razgovaraju bez osećaja da drže formalno izlaganje.

Materijal:

- Projektor, platno za projekciju ili veliki beli zid.
- Kratak video sa svedočenjima ženskih sportskih sudija ili gostovanje sportskog sudije koji će podeliti svoje iskustvo, ukoliko video nije dostupan.
- Flipčart ili bela tabla i markeri.
- Četiri ili pet kratkih video-snimaka sa utakmica.
- Odštampani obrasci za iskazivanje interesovanja.
- Olovke i sveske za učesnice.

Priprema:

- Odaberite kratka svedočenja sportskih sudija različitog iskustva i profesionalnog puta. Najmanje jedan primer treba da bude blizak učesnicama, na primer lokalna sportska sudija, bivša sportistkinja ili osoba koja je započela karijeru sudeći na takmičenjima mlađih kategorija.
- Pripremite četiri ili pet jasno prikazanih situacija sa utakmica pogodnih za diskusiju. Situacije treba da budu dovoljno jednostavne da učesnice mogu da iznesu svoje mišljenje i bez detaljnog poznavanja pravila igre.
- Prikupite tačne informacije o lokalnoj obuci za sportske sudije i postupku prijavljivanja: minimalnom uzrastu, načinu prijave, očekivanom vremenskom angažovanju, eventualnim troškovima, kontakt osobi i narednim terminima obuke.
- Pripremite odštampane obrasce za iskazivanje interesovanja i unapred objasnite na koji način će lični podaci učesnica biti zaštićeni. Popunjavanje obrasca treba da bude u potpunosti dobrovoljno i ne sme stvarati pritisak da se prijave za obuku.
- Rasporedite stolice u polukrug ili u obliku slova U kako bi učesnice mogle da vide jedna drugu tokom diskusije. Flipčart treba da bude vidljiv svim učesnicama tokom cele radionice. Arrange seats in a

semicircle or U-shape so participants can see one another during discussion. Keep the flipchart visible throughout the session.

Uputstvo:

Korak 1: Uvod (5 minuta)

Pozdravite učesnice i objasnite da radionica predstavlja sportsko suđenje kao jedan od mogućih puteva za nastavak bavljenja sportom. Naglasite da se od njih ne očekuje da odmah donesu odluku da li žele da postanu sportske sudije. Postavite pitanje: „Šta vam prvo padne na pamet kada čujete reč sportski sudija?“ Njihove odgovore zapišite na flipčart bez komentarisanja ili procenjivanja. Ukoliko se pojave negativne asocijacije, ostavite ih vidljivim jer će poslužiti kao polazna osnova za razgovor o tome zašto sportsko suđenje nekima može delovati neprivlačno.

Korak 2: Lična iskustva (10 minuta)

Prikažite kratak video ili predstavite priču sportskog sudije uživo. Lično iskustvo treba da pruži odgovore na praktična pitanja: Zašto je počela da se bavi sportskim suđenjem? Da li se ranije bavila tim sportom kao igračica? Čega se plašila na početku? Šta joj je pomoglo da nastavi? Šta joj je sportsko suđenje donelo? Koji savet bi dala mladoj sportistkinji? Ukoliko je prisutna gošća – sportska sudija, zamolite je da govori najviše pet minuta, a zatim ostavite nekoliko minuta za kratka pitanja učesnica. Fokus treba da bude na realnom razvoju karijere, a ne isključivo na vrhunskim dostignućima.

Korak 3: Vođena diskusija (10 minuta)

Pozovite učesnice da iznesu svoje utiske. Ukoliko izraze sumnje ili nedoumice, nemojte ih odmah ispravljati. Postavljajte dodatna pitanja koja će im pomoći da preciznije objasne šta im deluje nejasno ili obeshrabrujuće. Možete koristiti pitanja poput: „Šta vas je iznenadilo?“, „Sa kojim delom priče ste se najviše poistovetile?“, „Šta vam i dalje deluje teško ili neprivlačno?“ i „Koje informacije bi vam bile potrebne pre nego što biste razmislile o pohađanju obuke?“. Glavne odgovore zapišite na flipčart u dve kolone: „Motivacioni faktori“ i „Otvorena pitanja i nedoumice“.

Korak 4: Prednosti i veštine koje se mogu primeniti u sportskom suđenju (10 minuta)

Zamolite učesnice da navedu veštine koje već koriste kao sportistkinje. To mogu biti disciplina, razumevanje igre, koncentracija, komunikacija sa saigračicama, odgovornost, snalaženje u situacijama pod pritiskom i poštovanje pravila. Pored svake veštine zapišite kako se ona može primeniti u sportskom suđenju. Na primer, „razumevanje igre“ postaje pravilno procenjivanje situacija, „komunikacija“ postaje jasno objašnjavanje odluka, a „disciplina“ se ogleda u dobroj pripremi i doslednosti. Dodajte i druge prednosti bavljenja sportskim suđenjem, kao što su razvoj samopouzdanja, liderskih veština, dodatna zarada, nova poznanstva, kontinuirano učenje i bolje razumevanje igre.

Korak 5: Pet minuta u ulozi sportskog sudije (5 minuta)

Prikažite nekoliko kratkih video-snimaka sa utakmica. Nakon svakog snimka zamolite učesnice da izaberu jednu od jednostavnih opcija, na primer: prekršaj ili dozvoljena igra, prekršaj pravila ili nema prekršaja, nastaviti igru ili zaustaviti igru. Neka odgovor daju podizanjem ruke, prelaskom na jednu stranu prostorije ili zapisivanjem odgovora na papir. Nakon odgovora kratko objasnite da su već napravile prve korake u posmatranju, tumačenju situacija i donošenju odluka poput sportskih sudija. Nemojte ovu aktivnost pretvarati u tehnički čas o pravilima; njen cilj je da pokaže da se sportsko suđenje može naučiti i da se zasniva na znanju koje učesnice već poseduju kao sportistkinje.

Korak 6: Završetak radionice i naredni koraci (5 minuta)

Ukratko predstavite mogućnosti za uključivanje u sportsko suđenje na lokalnom nivou. Navedite konkretne informacije: gde se podnosi prijava, kome se zainteresovane mogu obratiti, kada se održava naredna radionica ili obuka i koja vrsta podrške im je na raspolaganju. Podelite dobrovoljne obrasce za iskazivanje interesovanja. Objasnite da ih učesnice mogu popuniti ukoliko žele da dobiju više informacija, prisustvuju utakmici kao posmatračice, učestvuju na uvodnoj radionici ili se prijave za obuku. Obrasce prikupite samo od onih učesnica koje ih dobrovoljno popune.

Diskusija i evaluacija:

- Koje iskustvo sportskog sudije vam je bilo najbliže i sa kojim ste se najviše poistovetile?
- Koje veštine koje ste stekle kao sportistkinje mogu da vam pomognu u ulozi sportskog sudije?
- Koji deo sportskog suđenja vam i dalje deluje nejasno ili neprivlačno?
- Koja vrsta podrške bi vam olakšala da se uključite u uvodnu obuku za sportske sudije?
- Koji naredni korak vam deluje najrealnije: da dobijete više informacija, prisustvujete utakmici kao posmatračice, učestvujete na probnoj radionici ili se prijavite za obuku za sportske sudije?

Saveti za facilitatore: Koristite primere sportskih sudija iz lokalne sredine, kao i primere sa najvišeg nivoa takmičenja. Nemojte predstavljati samo priče o uspehu; iskren razgovor o pritiscima gradi poverenje. Ne pretvarajte radionicu u tehničko predavanje. Glavni cilj su motivacija i upoznavanje sa mogućnostima. Jasno naglasite da iskazivanje interesovanja ne predstavlja obavezu prijavljivanja. Pravovremeno stupite u kontakt sa zainteresovanim učesnicama i ponudite im jedan konkretan naredni korak.

Materijal za učesnice:

Obrazac za iskazivanje interesovanja

Ime i prezime: _____ Godine: _____

Klub/Škola: _____

Imejl ili broj telefona: _____

Da li ste pre ove radionice razmišljali o sportskom suđenju? Da / Ne

Šta vas najviše privlači? Označite jednu ili više ponuđenih opcija.

- Ostatu u sportu
- Bolje upoznati igru
- Razvijanje samopouzdanja i leaderskih veština
- Upoznavanje novih ljudi
- Dodatna zarada
- Drugo: _____

Moj trenutni nivo interesovanja:

- Želim samo više informacija
- Želim da prisustvujem uvodnoj radionici
- Želim da posmatram sportskog sudiju tokom utakmice
- Želim da pohađam obuku za sportske sudije

Pitanja ili komentari: _____

Materijal za facilitatore:

- Informacije o lokalnoj obuci za sportske sudije i kontakt podaci.
- Kratki video-zapisi sa svedočenjima, pripremljeni u skladu sa pravilima o saglasnosti, ili unapred pripremljeno svedočenje uživo.
- Važeći propisi koji uređuju prijavljivanje i licenciranje sportskih sudija.
- Smernice za zaštitu podataka o ličnosti prilikom prikupljanja kontakt podataka.

4. Programi obuke i razvoja veština za ženske sportske sudije

4.1 Principi razvoja sportskih sudija

Tehničku obuku sportskih sudija treba posmatrati kao postepen razvoj veština koje omogućavaju sportskom sudiji da uočava, tumači, donosi odluke i komunicira u skladu sa pravilima i duhom igre. Poznavanje i usvajanje pravila igre jeste neophodno, ali samo po sebi nije dovoljno. Sportskim sudijama je potrebna kontinuirana praktična obuka u dinamičnim situacijama koja povezuje zapažanje, razumevanje igre, pravilno postavljanje na terenu, donošenje odluka i komunikaciju.

Obuka ženskih sportskih sudija ne treba da polazi od pretpostavke da ženama prirodno nedostaje samopouzdanje. Samopouzdanje se razvija kroz kvalitetnu obuku, bezbedno okruženje za vežbanje, pravične i konstruktivne povratne informacije, postepeno preuzimanje odgovornosti i vidljivu podršku. Zbog toga rodno osetljiva obuka objedinjuje visok kvalitet stručnog rada sa razumevanjem uslova u kojima žene uče i obavljaju ulogu sportskog sudije.

4.2 Osnovne tehničke veštine

- Selektivna pažnja: prepoznavanje važnih informacija među istovremenim kretanjima, kontaktima i signalima.
- Vizuelni fokus: posmatranje prostora i odnosa između igrača, a ne praćenje isključivo lopte.
- Perceptivno predviđanje: predviđanje gde bi se važne situacije mogle razviti, bez preuranjenog donošenja odluke.
- Razumevanje igre: tumačenje taktičkih namera, procena prednosti i nedostatka, kao i konteksta kontakta između igrača.
- Postavljanje i kretanje: zauzimanje položaja koji omogućava dobar pregled situacije i održavanje odgovarajuće udaljenosti.
- Donošenje odluka: prelazak od posmatranja do tumačenja, procene i jasnog donošenja odluke.
- Dosledna primena pravila: primena istih kriterijuma tokom cele utakmice.
- Komunikacija: usklađena upotreba pištaljke, sudijskih signala, glasa, govora tela i komunikacije sa poštovanjem.
- Timski rad: saradnja sa pomoćnim sudijama, zapisničkim stolom i delegatom utakmice

4.3 Veštine za uspostavljanje autoriteta, upravljanje konfliktima i rad pod pritiskom

Ženske sportske sudije mogu se suočiti sa dvostrukim standardima: odlučan stil suđenja može biti okarakterisan kao agresivan, dok se smiren ili empatičan pristup može tumačiti kao znak slabosti. Obuka treba da pomogne sportskim sudijama da razviju tehnički neutralan način komunikacije, umesto da oponašaju prenaplašen model autoriteta. Korisni pristupi uključuju pravilan stav tela, direktan ali neutralan kontakt očima, kratka objašnjenja, dosledno postavljanje granica i održavanje bezbedne fizičke distance.

Veštine upravljanja pritiskom treba razvijati pre nego što sportske sudije budu raspoređene na zahtevnije utakmice. Tehnike disanja, rutine pre početka utakmice, vežbe kroz simulaciju situacija, analiza video-snimaka i strukturisana refleksija nakon utakmice mogu pomoći sportskim sudijama da prepoznaju stres, a da pritom ne dozvole da on utiče na proces donošenja odluka.

4.4 Preporučena struktura programa

Faza	Glavni focus	Preporučene metode
Orijentacija	Uloga sportskog sudije, razvojni put, očekivanja i bezbedno okruženje za učenje	Uvodna radionica, razgovor sa sportskim sudijom kao uzorom, osnovni sudijski signali
Osnovna obuka	Pravila igre, postavljanje na terenu, posmatranje i komunikacija	Demonstracija, vođena praktična obuka, video-snimci, igre u manjim grupama
Praktična obuka uz mentorstvo	Primena odluka u realističnim situacijama	Simulacija situacija, praćenje iskusnog sportskog sudije, utakmice mlađih kategorija, neposredne povratne informacije
Prvi sudijski angažmani	Vođenje utakmice i emocionalno prilagođavanje	Podrška mentora, priprema pre utakmice, analiza nakon utakmice
Kontinuirano usavršavanje	Doslednost, napredovanje i specijalističke veštine	Napredna analiza video-snimaka, fizička priprema, kolegijalna analiza i procena rada

Praktična radionica: Posmatraj, razumi i odluči

Tema: Posmatranje, postavljanje na terenu, čitanje igre i donošenje odluka

Trajanje: 90 minuta

Pregled: Ova radionica razvija niz veština koje vode do donošenja sudijske odluke: posmatranje, tumačenje, procena i komunikacija. Aktivnosti su zasnovane na košarci, ali se mogu prilagoditi drugim sportovima promenom pozicija na terenu, video-snimaka utakmica i primera kontakta između igrača.

Ciljevi:

- Unaprediti selektivnu pažnju i razumevanje situacija u igri.
- Vežbati pravilno postavljanje na terenu, održavanje odgovarajuće udaljenosti i kretanje.
- Razlikovati dozvoljeni, slučajni i nedozvoljeni kontakt.
- Vežbati jasno i samouvereno saopštavanje sudijskih odluka.
- Donositi blagovremene odluke u kontrolisanim uslovima pritiska.
- Prepoznati jedan lični tehnički cilj za dalje usavršavanje. To identify one personal technical objective for further development.

Veličina grupe: 10–15 učesnica. Ukoliko je grupa veća, podelite učesnice u dve radne grupe i odredite dodatnog facilitatora ili iskusnog sportskog sudiju koji će nadgledati rad jedne grupe tokom praktičnog dela na terenu.

Materijal:

- Učionica ili prostorija za održavanje radionice.
- Sportski teren ili prostor za praktičnu obuku.
- Projektor i platno za projekciju.
- Pet do deset kratkih video-snimaka sa utakmica.
- Flipčart ili bela tabla i markeri.
- Pištaljke i osnovna sudijska oprema.
- Odštampani listovi za posmatranje i donošenje odluka. Printed observation and decision sheets

Priprema:

- Odaberite jasne video-snimke koji prikazuju posmatranje igre, kontakt između igrača i donošenje sudijskih odluka. Snimci treba da budu kratki i da ilustruju jednu ključnu nastavnu situaciju.
- Pripremite nekoliko situacija sa tri igrača koje prikazuju dozvoljeni i nedozvoljeni kontakt. Koristite kontrolisane pokrete i izbegavajte fizičke aktivnosti koje mogu predstavljati rizik.
- Po potrebi označite zone za postavljanje sportskog sudije na terenu. Koristite čunjeve, traku ili oznake na podu kako biste učesnicama olakšali razumevanje ugla posmatranja i odgovarajuće udaljenosti.
- Pre početka radionice obnovite važeća pravila i sudijsku mehaniku za sve odabrane primere. Facilitator treba da bude spreman da objasni zašto je određena odluka ispravna ili zašto je za njeno donošenje potrebno više informacija.
- Organizujte smenjivanje učesnica u ulogama sportskog sudije, napadača i odbrambenog igrača. Unapred isplanirajte redosled kako nijedna učesnica ne bi predugo ostala pasivna.

- Odštampajte po jedan list za posmatranje i donošenje odluka za svaku učesnicu. Podelite ih na početku prvog koraka radionice.

Uputstvo:

Korak 1: Tehnička priprema – Šta ste videle? (10 minuta)

Podelite učesnicama list za posmatranje i donošenje odluka. Prikažite pet ili šest veoma kratkih video-snimaka sa utakmica. Nakon svakog snimka dajte učesnicama oko 20 sekundi da zapišu šta su videle: akciju, mogući prekršaj ili ličnu grešku, ko je započeo kontakt i na šta je bila usmerena njihova pažnja. Ponovo prikazite odabrane snimke i razgovarajte o tome koje su informacije bile važne. Zamolite učesnice da uporede ono što su prvo primetile sa onim što su uočile nakon ponovljenog gledanja. Naglasite da dobre sudijske odluke počinju dobrim posmatranjem.

Korak 2: Postavljanje na terenu – Sudija u senci (20 minuta)

Pređite na teren. Organizujte igru tri na tri na smanjenom prostoru. Jedna učesnica ima ulogu sportskog sudije, ali bez upotrebe pištaljke. Njen zadatak je da prati igru, održava odgovarajuću udaljenost i zauzima položaj koji joj omogućava dobar pregled situacije, bez zaklanjanja od strane igrača. Zaustavite igru nakon kraćih sekvenci. Postavite sportskom sudiji pitanja: „Šta ste mogle da vidite iz tog položaja?“, „Koji igrač vam je zaklanjao pogled?“ i „Gde biste sledeći put mogle da se pomerite?“. Menjajte ulogu sportskog sudije na svaka dva ili tri minuta.

Korak 3: Procena kontakta – Dozvoljen ili nedozvoljen? (20 minuta)

Podelite učesnice u grupe od po tri. U svakoj grupi jedna učesnica je napadač, jedna odbrambeni igrač, a jedna sportski sudija. Facilitator demonstrira jednu situaciju kontakta, kao što su pravilno postavljena odbrana, guranje, nedozvoljena upotreba ruku, blokiranje ili probijanje. Grupe zatim ponavljaju prikazanu situaciju. Sportski sudija posmatra, donosi odluku i daje kratko tehničko obrazloženje. Nakon toga učesnice menjaju uloge. Posle svakog kruga facilitator poziva jednu ili dve grupe da objasne svoju odluku pred svim učesnicama. Svaku situaciju najpre izvedite polako, a zatim realnom brzinom. Vodite računa da sve aktivnosti budu kontrolisane i bezbedne.

Korak 4: Sudijska mehanika i signalizacija (10 minuta)

Postavite učesnice u jednu vrstu ili polukrug. Facilitator izgovara jednu sudijsku odluku, na primer blokiranje, korake, duplo vođenje lopte ili loptu van granica terena. Učesnice zatim zajedno izvode ceo sled radnji: koriste pištaljku, zaustavljaju vreme kada je to potrebno, pokazuju odgovarajući sudijski signal i saopštavaju odluku. Ispravljajte vidljive greške u stavu tela, položaju ruku, redosledu pokazivanja signala i njihovoj jasnoći. Po potrebi ponovite istu odluku više puta pre nego što pređete na narednu.

Korak 5: Odluka za dve sekunde (20 minuta)

Koristite unapred pripremljene video-snimke ili kratke situacije uživo. Učesnica koja ima ulogu sportskog sudije ima najviše dve sekunde da odluči da li je u pitanju lična greška, prekršaj pravila ili dozvoljena igra, a zatim ukratko obrazloži svoju odluku. Ponovite odabrane situacije kako biste razgovarali o doslednosti u donošenju odluka. Ukoliko se učesnice ne slažu, pitajte ih na osnovu kojih informacija su donele svoju odluku, umesto da

odmah kažete koja je odluka tačna. Povežite diskusiju sa posmatranjem, postavljanjem na terenu i primenom pravila.

Korak 6: Završna tehnička analiza (10 minuta)

Okupite učesnice u polukrug. Zamolite svaku učesnicu da pogleda svoj list za posmatranje i donošenje odluka i dopuni završni deo refleksije odgovarajući na pitanje: „Šta bih sledeći put uradila drugačije?“ Svaka učesnica zatim navodi jednu svoju prednost koju je uočila tokom rada i jedno tehničko ponašanje koje želi da uvežba pre narednog treninga ili utakmice. Na kraju facilitator sažima ceo proces donošenja sudijske odluke: posmatraj, razumi, odluči i komuniciraj.

Diskusija i evaluacija:

- Koja faza vam je bila najteža: uočavanje situacije, tumačenje, donošenje odluke ili njeno saopštavanje?
- Kako je vaš položaj na terenu uticao na informacije koje su vam bile dostupne?
- Da li je vremenski pritisak uticao na kvalitet vaše odluke?
- Šta vam je pomoglo da budete dosledne u donošenju odluka?
- Koji tehnički element ćete uvežbavati pre narednog sudijskog angažmana?

Saveti za facilitatore: Dajte povratne informacije o uočljivom ponašanju, a ne o ličnosti učesnica. Neslaganje u donošenju odluka nemojte predstavljati kao neuspeh; uporedite informacije na osnovu kojih su učesnice donele svoje odluke. Usporeni snimak koristite tek nakon što učesnice najpre donesu odluku u realnom vremenu. Obezbedite da se sve učesnice smenjuju u aktivnim ulogama. Primere kontakta i principe postavljanja na terenu prilagodite odabranom sportu.

Prilog za učesnice:

Obrazac za analizu situacija

Šta sam uočila? _____

Gde sam bila postavljena? _____

Koje pravilo ili princip se primenjuje? _____

Koju sam odluku donela? _____

Kako sam je saopštila? _____

Šta bih sledeći put uradila drugačije? _____

Materijal za facilitatore:

- Važeća zvanična pravila igre i njihova tumačenja.
- Zvanične smernice za sudijsku mehaniku i postavljanje na terenu.
- Odobreni video-primeri ili lokalno snimljeni materijali za obuku.
- Smernice za bezbedno izvođenje vežbi koje uključuju simulaciju kontakta.

Praktična radionica: Diši i vodi

Tema: Upravljanje pritiskom, samoregulacija, komunikacija i deeskalacija konflikta

Trajanje: 60 minuta

Pregled: Mentalna priprema je od ključnog značaja pre i tokom takmičenja. Ova radionica upoznaje učesnice sa dve kratke tehnike disanja i strukturisanim načinom reagovanja na proteste, kako bi sportske sudije zaštitile svoj lični prostor, zadržale emocionalnu kontrolu i jasno postavile granice u komunikaciji, bez upuštanja u raspravu.

Ciljevi:

- Vežbati kratke tehnike za smanjenje akutnog stresa.
- Prepoznati fizičke znake pritiska pre nego što utiču na donošenje odluka.
- Održavati bezbednu udaljenost i kontrolisan govor tela tokom protesta.
- Koristiti kratke i stručne formulacije umesto emotivne rasprave.
- Postavljati jasne granice i dosledno primenjivati odgovarajuća pravila.
- Jačati samopouzdanje kroz ponavljanje simulacija situacija.

Veličina grupe: 10–15 učesnica. Tokom vežbi simulacije protesta učesnice rade u grupama od po tri: sportski sudija, igrač ili trener i posmatrač. Ukoliko je grupa veća, formirajte dodatne grupe i češće rotirajte uloge.

Materijal:

- Prostorija u kojoj se može obezbediti mirno okruženje za vežbe disanja.
- Sportski teren ili otvoreni prostor za izvođenje simulacija.
- Odštampane kartice sa scenarijima protesta.
- Pištaljke i sudijski kartoni ili druga sredstva za izricanje sankcija, u skladu sa pravilima odabranog sporta.
- Flipčart i markeri.
- Odštampane kartice za lični plan reagovanja pod pritiskom.

Priprema:

- Odaberite realistične, ali ne i uznemirujuće scenarije protesta. Koristite uobičajene situacije, kao što su igrač koji osporava dosuđenu ličnu grešku, trener koji uporno protestuje ili osoba koja odbija da se udalji od sportskog sudije. Izbegavajte scenarije koji su previše agresivni za nivo iskustva učesnica.
- Odštampane dovoljan broj kartica sa scenarijima tako da svaka grupa od tri učesnice dobije po jednu karticu. Isti scenariji mogu se koristiti u više grupa.
- Odštampane po jednu karticu za lični plan reagovanja pod pritiskom za svaku učesnicu. Podelite ih u petom koraku, kada ih učesnice samostalno popunjavaju.
- Na početku radionice objasnite da učesnice mogu prekinuti ili odustati od bilo koje simulacije uloge ukoliko se u njoj osećaju neprijatno. Ovo je posebno važno ako su neke od njih ranije doživele uznemiravanje ili preteće ponašanje.
- Pre početka radionice obnovite pravila koja se odnose na izricanje sankcija i obaveze prijavljivanja u skladu sa pravilima odabranog sporta, kako facilitator ne bi dao netačne proceduralne informacije.
- Obezbedite mirno okruženje i dovoljno prostora za održavanje bezbedne fizičke distance tokom simulacija. Po potrebi označite približnu udaljenost dužine jedne ispružene ruke.

- Isplanirajte rotaciju uloga tako da svaka učesnica najmanje jednom bude u ulozi sportskog sudije. Print enough scenario cards so each group of three has one card. Scenarios may be repeated across groups.

Uputstvo:

Korak 1: Uvod (5 minuta)

Zamolite učesnice da navedu uobičajene znake nervoze pre utakmice ili nakon sporne sudijske odluke. Zapišite njihove odgovore na flipčart, na primer: ubrzano disanje, napetost u ramenima, drhtanje ruku, žurno objašnjavanje odluke, izbegavanje kontakta očima ili preterano pričanje. Objasnite da samoregulacija nije zamena za institucionalnu zaštitu. Tehnike disanja i komunikacije mogu pomoći sportskim sudijama da ostanu smirene i zadrže kontrolu, ali uznemiravanje, diskriminacija i pretnje i dalje zahtevaju reakciju organizatora takmičenja i sudijskih organizacija.

Korak 2: Kvadratno disanje (10 minuta)

Zamolite učesnice da sednu ili stanu u udoban položaj. Vodite ih kroz četiri ciklusa disanja: udah kroz nos tokom četiri sekunde, zadržavanje daha četiri sekunde, izdah tokom četiri sekunde i ponovno zadržavanje daha četiri sekunde. Nakon vežbe zamolite učesnice da obrate pažnju na eventualne promene u srčanom ritmu, napetosti u ramenima, disanju ili koncentraciji. Objasnite kada se ova tehnika može koristiti: pre utakmice, tokom pauze, pre ulaska u težak razgovor ili nakon stresne situacije.

Korak 3: Fiziološki uzdah (10 minuta)

Demonstrirajte jedan dubok udah kroz nos, zatim još jedan kratak udah i na kraju jedan dug, opušten izdah kroz usta. Ponovite vežbu dva ili tri puta zajedno sa grupom. Razgovarajte o situacijama u kojima se ova tehnika može bezbedno koristiti. Naglasite da je treba primenjivati tokom prirodnih prekida u igri, a ne u trenucima kada sportski sudija mora aktivno da prati dešavanja na terenu.

Korak 4: Postupanje u slučaju protesta na terenu (30 minuta)

Podelite učesnice u grupe od po tri: sportski sudija, igrač ili trener i posmatrač. Svakoj grupi dodelite po jednu karticu sa scenarijem protesta. Pre početka jasno objasnite zadatak: sportski sudija uvežbava način reagovanja, igrač ili trener postupa u skladu sa scenarijem bez preterivanja, a posmatrač prati govor tela, međusobnu udaljenost i jasnoću komunikacije. Sportski sudija uvežbava četiri postupka: održava udaljenost od približno jedne ispružene ruke, koristi jasan gest za zaustavljanje, dozvoljava samo kratko izlaganje sagovornika, zatim mirno ponavlja jednu kratku stručnu poruku bez ulaska u raspravu i na kraju jasno postavlja granicu primenom odgovarajućeg upozorenja ili sankcije. Nakon dva ili tri minuta zaustavite vežbu. Posmatrač daje kratku povratnu informaciju kroz tri pitanja: Šta je bilo jasno? Šta je pomoglo da se zadrži kontrola? Šta je moglo biti kraće ili smirenije? Rotirajte uloge tako da svaka učesnica bude u ulozi sportskog sudije. Primer obraćanja: „Odluka je doneta. Molim vas, udaljite se.“ Ako se protest nastavi: „Dosta je. Sledeće ponašanje biće

sankcionisano.“ Nakon rotacije ponovite vežbu sa različitim nivoima intenziteta, ali ne dozvolite da simulacija preraste u vikanje ili lične uvrede.

Korak 5: Završetak (5 minuta)

Podelite svakoj učesnici karticu za lični plan reagovanja pod pritiskom. Zamolite ih da je samostalno popune: jedan rani znak stresa koji prepoznaju kod sebe, jedna tehnika koju će koristiti, jedna kratka rečenica za postavljanje granica i jedna osoba ili kanal kome se mogu obratiti nakon zahtevne utakmice. Završite radionicu podsećanjem da se ozbiljni incidenti prijavljuju u skladu sa propisanim procedurama nadležnog sportskog saveza i da sportski sudija ne treba da ostane bez podrške nakon diskriminatornog ili pretećeg ponašanja.

Završna analiza i evaluacija:

- Koji fizički znak pritiska ste prvo primetile kod sebe?
- Koja tehnika disanja vam se učinila najpraktičnijom?
- Šta vam je najviše otežavalo da tokom protesta ostanete kratke i jasne u komunikaciji?
- Kako su stav tela, međusobna udaljenost i ton glasa uticali na tok komunikacije?
- U kom trenutku sportski sudija treba da prekine komunikaciju i primeni odgovarajuću sankciju ili zatraži podršku?
- Šta organizator, delegat ili klub treba da preduzmu nakon diskriminatornog ili pretećeg ponašanja?

Saveti za facilitatore:

- Nemojte predstavljati tehnike disanja kao rešenje za uznemiravanje ili nebezbedne uslove.
- Intenzitet simulacija držite pod kontrolom i odmah ih prekinite ukoliko kod učesnica izazovu lična neprijatna iskustva ili snažne emocionalne reakcije.
- Koristite neutralan jezik i naglasite da sportski sudija nije dužan da obrazlaže svaku svoju odluku.
- Pre početka radionice proverite disciplinske postupke koji važe za odabrani sport.
- Podstaknite učesnice da razviju kratke formulacije koje im zvuče prirodno na njihovom jeziku.

Radni materijal za učesnice:

Kartice sa scenarijima prigovaranja

Osoba koja ima ulogu igrača ili trenera treba da odigra situaciju na realističan način, bez vikanja, vređanja ili preterivanja. Cilj je da sportskom sudiji omogući da uvežba smirenu i jasnu reakciju.

Kartica 1 – Igrač osporava dosuđenu ličnu grešku

Nakon situacije sa kontaktom, sportski sudija dosuđuje ličnu grešku. Igrač brzo prilazi i kaže: „To nije bila lična greška. Samo nagađate.“ Igrač se ne udaljava odmah.

Kartica 2 – Trener uporno prigovara

Trener se ne slaže sa odlukom da je lopta izašla van granica terena. Već je nekoliko puta komentarisao sudijske odluke, a sada glasno kaže: „Koliko puta ćete napraviti istu grešku?“

Kartica 3 – Igrač traži detaljno objašnjenje

Nakon sudijske odluke, igrač uporno traži detaljno objašnjenje i prati sportskog sudiju. Sportski sudija treba da nastavi utakmicu i izbegne dugu raspravu.

Kartica 4 – Pritisak sa klupe

Nakon sudijske odluke, nekoliko osoba sa klupe istovremeno reaguje. Jedan pomoćni trener nastavlja da prigovara i nakon što je sportski sudija već ukratko objasnio svoju odluku.

Radni materijal za učesnice / materijal za štampu

Kartica za lični plan reagovanja pod pritiskom

Moji rani znaci stresa: _____

Tehnika koju ću koristiti: Kvadratno disanje / Fiziološki uzdah / Drugo: _____

Moja kratka rečenica za postavljanje granica: _____

Osoba kojoj ću se obratiti nakon zahtevne utakmice: _____

Kanal za prijavljivanje incidenta: _____

Materijal za facilitatore:

- Važeći disciplinski pravilnici i obrasci za izveštavanje sportskih sudija.
- Procedure za zaštitu učesnika i postupanje u slučajevima uznemiravanja.
- Smernice sportskog saveza za komunikaciju i upravljanje utakmicom.
- Kontakt podaci službi ili osoba zaduženih za podršku i psihološku pomoć sportskim sudijama, ukoliko su dostupni.

5. Prevazilaženje prepreka

5.1 Prepreke nisu samo lične

Sportske sudije mogu se suočiti sa unutrašnjim preprekama, kao što su strah od grešaka, gubitak samopouzdanja nakon kritike i osećaj izolovanosti. Međutim, ove reakcije često su posledica spoljašnjih okolnosti: stereotipa, seksističkih komentara, nejednakih mogućnosti za delegiranje na utakmice, nedovoljne institucionalne podrške ili izostanka podrške kolega. Zbog toga obuka ne treba da polazi od pretpostavke da su žene problem koji treba „ispraviti“. Delotvoran pristup podrazumeva kombinovanje razvoja ličnih komunikacijskih veština sa zajedničkom odgovornošću svih aktera. Sportski sudija može uveštavati asertivnu komunikaciju, ali klub mora da kontroliše ponašanje svojih trenera i navijača. Delegat utakmice treba da evidentira incidente. Sudijska organizacija treba da obezbedi odgovarajuću podršku nakon incidenta, a sportski savez da dosledno primenjuje propisane procedure i prati da li sportske sudije imaju ravnopravan pristup mogućnostima za razvoj i napredovanje.

5.2 Najčešće prepreke i praktični načini njihovog prevazilaženja

Prepreka	Neposredno reagovanje	Dugoročno reagovanje
Seksistički komentari ili osporavanje stručnosti	Primeniti pravila utakmice, uključiti delegata i dokumentovati incident.	Uvesti kodekse ponašanja, primenjivati sankcije, sprovoditi edukaciju i pratiti ponavljanje takvog ponašanja.
Strah od grešaka i pojačan osećaj da je svaki postupak pod lupom	Koristiti plan pripreme za utakmicu i strukturisanu analizu nakon utakmice.	Obezbediti mentorsku podršku, konstruktivnu procenu rada i postepeno napredovanje.
Osećaj izolovanosti	Pre delegiranja odrediti osobu za kontakt.	Razvijati mreže podrške među kolegama, mentorske grupe i redovne sastanke sportskih sudija.
Neravnopravan pristup obukama ili delegiranju na utakmice	Zatražiti transparentne kriterijume i pisanu povratnu informaciju.	Pratiti podatke razvrstane po polu i redovno analizirati obrasce delegiranja.
Usklađivanje sportskih obaveza sa poslom ili studijama	Unapred planirati raspoloživost i na vreme obavestiti o ograničenjima.	Obezbediti fleksibilan raspored obuka, predvidiv kalendar aktivnosti i, gde je moguće, podršku za putovanja ili brigu o deci.
Neadekvatni uslovi ili nedovoljna bezbednost	Prijaviti uočeni bezbednosni rizik i zatražiti odgovarajuće alternativno rešenje.	Uspostaviti minimalne standarde za sportske objekte, obezbediti odvojene svlačionice i sigurne procedure prevoza.

5.3 Kontrolna lista institucionalne zaštite

- Određena je osoba za kontakt sa sportskim sudijom na dan odigravanja utakmice.
- Kodeksi ponašanja primenjuju se na trenere, igrače, roditelje i gledaoce.

- Postupak za prekid i prijavljivanje diskriminatornog ponašanja jasno je definisan.
- Incidenti se evidentiraju na standardizovanom obrascu i razmatraju u unapred određenom roku.
- Sportski sudija dobija povratne informacije nakon prijavljivanja incidenta i nije prepušten sam sebi.
- Prema višestrukim počiniocima i klubovima koji ponavljaju prekršaje primenjuju se srazmerne sankcije.
- Nakon ozbiljnih ili emocionalno zahtevnih incidenata dostupna je odgovarajuća podrška.
- Sportskim sudijama se ne uskraćuju delegiranja na utakmice kao neformalni način izbegavanja mogućih konflikata.

Praktična radionica: Razbijanje staklenog plafona, dosuđivanje lične greške – od mapiranja prepreka do zajedničkog delovanja

Tema: Prevazilaženje rodni stereotipa, upravljanje etičkim dilemama i stvaranje bezbednog sportskog okruženja

Trajanje: 90 minuta

Pregled: Ova radionica pravi razliku između unutrašnjih i spoljašnjih prepreka, razvija asertivne načine reagovanja i podstiče klubove, trenere, sportske saveze i roditelje da definišu sopstvenu odgovornost. Osnovna poruka radionice jeste da se, uporedo sa razvojem individualnih veština, mora menjati i okruženje u kojem sportske sudije rade.

Ciljevi:

- Razlikovati unutrašnje prepreke od strukturnih i kulturnih prepreka.
- Prepoznati kako ponašanje odraslih utiče na mlade sportske sudije.
- Vežbati asertivnu verbalnu i neverbalnu komunikaciju kroz pripremu pisanih odgovora za različite situacije.
- Definirati neposredne institucionalne mere nakon seksističkog ili neprimerenog ponašanja.
- Izraditi osnovnu proceduru za prijavljivanje incidenata i zaštitu sportskih sudija. To create a basic reporting and protection procedure.

Veličina grupe: 15–25 učesnica i učesnika, po mogućstvu uz učešće sportskih sudija, budućih sportskih sudija, trenera i predstavnika klubova ili sportskih saveza. Podelite učesnike u četiri mešovite grupe od po 4–6 članova. Ako je grupa manja, formirajte tri grupe i odaberite tri kartice sa scenarijima. Ako je grupa veća, umnožite jednu ili više kartica sa scenarijima.

Materijal:

- Flipčart papir.
- Marker u više boja.
- Lepljiva traka.
- Odštampane kartice sa scenarijima.
- Olovke.
- Odštampani radni listovi za mapiranje prepreka i planiranje odgovora.

Priprema:

- Odšampajte četiri kartice sa scenarijima i zajedničku kontrolnu listu za reagovanje. Pripremite najmanje po jednu karticu sa scenarijem i jednu kontrolnu listu za svaku grupu.
- Na zid postavite četiri lista flipčart papira sa naslovima: Sportski sudija, Klub/Trener, Sportski savez i Roditelji. Oni će se koristiti za povezivanje prepreka sa odgovornim akterima.
- Rasporedite stolove za rad u manjim mešovitim grupama. Na svakom stolu treba da budu flipčart papir, markeri, olovke i lepljiva traka.
- Pre početka radionice upoznajte se sa lokalnim disciplinskim procedurama i postupcima prijavljivanja incidenata. Ako procedure nisu jasno definisane, facilitator ne treba da ih izmišlja, već da to prepozna kao pitanje za diskusiju.

- Pripremite informacije o dostupnoj podršci za slučaj da učesnici podele lična iskustva. Na početku objasnite da je cilj razgovor o scenarijima sa kartica, a ne podsticanje učesnika da iznose sopstvena iskustva.
- Važna napomena za facilitatora: u ovoj radionici ne koriste se gluma ni simulacije. Grupe analiziraju scenarije, pripremaju pisane odgovore i predstavljaju ih usmeno.

Uputstvo:

Korak 1: Postavljanje okvira – prepoznavanje prepreka (15 minuta)

Započnite radionicu objašnjenjem da prepreke sa kojima se suočavaju sportske sudije mogu biti unutrašnje, spoljašnje ili kombinacija oba tipa. Unutrašnje prepreke mogu uključivati strah od grešaka, gubitak samopouzdanja nakon kritike ili osećaj izolovanosti. Spoljašnje prepreke mogu obuhvatati stereotipe, neravnopravan pristup prilikama za napredovanje, seksističke komentare, pritisak roditelja ili nedovoljnu institucionalnu podršku. Zamolite svakog učesnika da navede jednu reč koja, po njegovom mišljenju, najbolje opisuje najveći izazov sa kojim se danas suočavaju sportske sudije. Zapišite sve odgovore na flipčart. Nemojte odmah komentarisati ili raspravljati o njima, već ih iskoristite kao polaznu osnovu za narednu aktivnost.

Korak 2: Drvo prepreka (25 minuta)

Podelite učesnike u četiri manje mešovite grupe od po 4–6 članova. Svakoj grupi podelite flipčart papir i markere. Zamolite ih da nacrtaju drvo. Objasnite njegovu strukturu: korenje predstavlja uzroke problema, kao što su stereotipi ili nedovoljno razvijene procedure; stablo predstavlja vidljiv problem, kao što su uvrede, isključivanje ili odustajanje od suđenja; grane predstavljaju posledice po sportske sudije, kao što su smanjeno samopouzdanje, strah od grešaka ili napuštanje sudijskog poziva. Nakon 15 minuta rada zamolite grupe da okače svoje crteže na zid. Pozovite učesnike da ih nekoliko minuta razgledaju. Zatim zamolite svaku grupu da odredi koji akteri mogu uticati na promenu jednog uzroka problema: sportski sudija, klub ili trener, sportski savez, roditelji, nacionalni sportski savez ili organizator takmičenja.

Korak 3: Scenariji i priprema odgovora (30 minuta)

Svakoj grupi podelite po jednu karticu sa scenarijem i zajedničku kontrolnu listu za reagovanje. Objasnite da grupa treba da pročita scenario, razgovara o njemu i izvrši dva zadatka: da napiše šta sportski sudija ili sudijski tim treba da kaže ili zatraži u toj situaciji i da definiše najmanje tri obavezne institucionalne mere koje treba preduzeti nakon incidenta. Zamolite grupe da budu što konkretnije. Umesto opštih tvrdnji treba da napišu stvarne formulacije i jasne postupke. Na primer, umesto „klub treba da pruži podršku“, potrebno je navesti ko koga kontaktira, gde se incident evidentira i šta treba da bude preduzeto pre naredne utakmice. Obilazite grupe i postavljajte dodatna pitanja: Ko je odgovoran? Kada se to preduzima? Da li je postupak dokumentovan? Kakvu podršku dobija sportski sudija? Šta se menja nakon incidenta?

Korak 4: Predstavljanje rada grupa i zajednička analiza (20 minuta)

Ovaj korak ne podrazumeva simulaciju uloga. Svaka grupa predstavlja svoj rad sa mesta ili ispred svih učesnika. Ukratko predstavlja scenario, čita pripremljeni odgovor sportskog sudije i navodi institucionalne mere koje predlaže. Nakon svakog predstavljanja ostali učesnici komentarišu koristeći zajedničku kontrolnu listu za reagovanje. Potrebno je da provere da li predloženo rešenje obuhvata neposrednu bezbednost, komunikaciju, dokumentovanje incidenta, institucionalnu odgovornost, dalje postupanje, posledice i podršku. Facilitator zapisuje zajedničke zaključke na flipčart. Na kraju postavite pitanje koje bi od predloženih mera lokalni klub ili sportski savez mogao realno da uvede odmah.

Završna analiza i evaluacija:

- Koju prepreku je najteže prevazići i zašto?
- Koje se prepreke pogrešno smatraju isključivom odgovornošću sportskog sudije?
- Kako ponašanje odraslih u omladinskom sportu utiče na samopouzdanje i dobrobit mladog sportskog sudije?
- Šta bi klub trebalo da promeni već od naredne utakmice?
- Koje informacije i kakvu podršku sportski sudija treba da dobije nakon podnošenja prijave?

Saveti za facilitatore:

- Nemojte tražiti od učesnika da iznose lična iskustva. Diskusiju usmerite na scenarije sa kartica, osim ako neko dobrovoljno odluči da podeli svoje iskustvo.
- Suprotstavite se okrivljavanju žrtve i tvrdnjama da žene samo treba da postanu „otpornije“.
- Jasno razlikujte asertivnu komunikaciju od tolerisanja zlostavljanja ili neprimerenog ponašanja.
- Po potrebi prilagodite scenarije sportu i uzrastu učesnika, ali vodite računa da pitanje rodne ravnopravnosti ostane u središtu diskusije.
- Ukoliko procedure nisu jasno definisane, evidentirajte to kao institucionalni nedostatak, umesto da izmišljate pravila.
- Obezbedite kratku pauzu ili mogućnost za individualni razgovor ukoliko diskusija postane emocionalno zahtevna.
- Četvrti korak zadržite u formi diskusije i predstavljanja rezultata, a ne glume ili simulacije.

Radni materijal za učesnike:**Kartica sa scenarijem A – Omladinski sport, roditelji i treneri**

Tokom utakmice uzrasta do 13 godina, roditelji nakon dosuđenog kaznenog udarca počinju da upućuju seksističke uvrede sedamnaestogodišnjoj sportskog sudiji. Trener domaće ekipe koristi nastalu situaciju kako bi doveo u pitanje njenu stručnost zato što je žena.

Zadatak grupe 1 – Reakcija sportskog sudije: Napišite tačno šta sportski sudija treba da kaže i opišite njegov položaj na terenu.

Zadatak grupe 2 – Institucionalni postupak: Gde se incident evidentira? Šta preduzima delegat? Ko kontaktira sportskog sudiju nakon utakmice? Koje mere klub treba da preduzme u vezi sa trenerom i gledaocima?

Pitanja za diskusiju: Šta sportski sudija treba da uradi u trenutku kada sa tribina počnu da se upućuju seksističke uvrede? Koja je odgovornost trenera ako roditelji ili gledaoci iz njegove ekipe verbalno napadaju sportskog sudiju? Da li utakmicu treba privremeno prekinuti ako se takvi komentari nastave? Ko treba da donese tu odluku? Šta treba uneti u zapisnik utakmice ili izveštaj o incidentu nakon završetka utakmice? Ko treba da kontaktira mladog sportskog sudiju nakon utakmice i kakvu podršku treba da mu pruži? Koje posledice klub ili organizator treba da primene ukoliko se isto ponašanje ponovi?

Kartica sa scenarijem B – „Previše si osetljiva“

Mlada sportska sudija sudi regionalnu utakmicu mlađih kategorija u košarci. Od samog početka utakmice jedan trener neprestano osporava njene odluke. Ne upućuje joj otvoreno seksističke uvrede, ali joj se obraća sa „mlada damo“, govori joj da se „smiri“ i da utakmicu shvata previše ozbiljno. Kada ga upozori zbog njegovog ponašanja, on odgovara da je „previše osetljiva“ i da muške sportske sudije umeju da prihvate kritiku. Nakon utakmice trener govori organizatoru da je sportska sudija stvorila nepotrebnu tenziju. Organizator joj savetuje da ne prijavljuje incident, jer je trener iskusan, dobro poznat u lokalnoj ligi i „zapravo je nije uvredio“.

Zadatak grupe 1 – Reakcija sportskog sudije: Napišite šta sportski sudija može da kaže tokom utakmice ukoliko se ovakvi komentari nastave. Odgovor treba da bude kratak, profesionalan i zasnovan na pravilima i granicama prihvatljivog ponašanja.

Zadatak grupe 2 – Institucionalno postupanje: Definišite šta organizator utakmice, delegat i sudijska organizacija treba da preduzmu nakon utakmice. Razmotrite da li komentare treba dokumentovati iako nije upućena direktna seksistička uvreda.

Pitanja za diskusiju: Kada učestalo pokroviteljsko obraćanje postaje diskriminatorno ponašanje? Da li od sportskog sudije treba očekivati da ignoriše takve komentare kako bi izbegao sukob? Kakvu poruku šalje organizator kada joj savetuje da ne podnosi prijavu? Na koji način ugled ili uticaj trenera treba da utiču na dalje postupanje?

Kartica sa scenarijem C – Neodgovarajući uslovi za presvlačenje

Pomoćna sportska sudija delegirana je za seniorsku fudbalsku utakmicu u muškoj konkurenciji na manjem lokalnom stadionu. Po dolasku saznaje da je za ceo sudijski tim pripremljena samo jedna svlačionica. Organizator joj predlaže da se presvuče u prostoriji za odlaganje sportske opreme. Ta prostorija nema bravu, odgovarajuće mesto za sedenje niti pristup tušu. Kada kaže da takvi uslovi nisu odgovarajući, organizator odgovara da je stadion star, da „je ovde oduvek tako“ i da ne bi trebalo da pravi problem neposredno pred početak utakmice. Njene muške kolege pružaju joj podršku, ali su istovremeno zabrinute da bi početak utakmice mogao da kasni. Na kraju se presvlači u prostoriji za odlaganje opreme jer ne želi da bude okrivljena za ometanje održavanja takmičenja.

Zadatak grupe 1 – Reakcija sportskog sudije: Odlučite šta pomoćna sportska sudija i ostatak sudijskog tima treba da preduzmu pre početka utakmice. Pripremite kratak i jasan zahtev koji će uputiti organizatoru.

Zadatak grupe 2 – Institucionalno postupanje: Definišite koje minimalne mere klub, liga ili sportski savez treba odmah da preduzmu i šta mora da bude promenjeno pre nego što se na isto sportsko borilište ponovo delegira sportska sudija.

Pitanja za diskusiju: Da li je ovo samo logistički problem ili i pitanje rodne ravnopravnosti? Ko treba da bude odgovoran za proveru uslova na sportskom borilištu pre delegiranja sportskih sudija? Da li ceo sudijski tim treba da podrži ovaj zahtev? Šta treba preduzeti ako organizator ne može da obezbedi bezbedan i privatni prostor za presvlačenje? Kako incident može biti dokumentovan, a da se odgovornost ne prebacuje na sportskog sudiju?

Kartica sa scenarijem D – „Još nisi spremna“

Sportska sudija sudi već četiri sezone i redovno dobija pozitivne ocene za svoj rad. Prijavljuje se za napredovanje na viši nivo takmičenja. Dvojica muških kolega sa sličnim ili čak manjim iskustvom bivaju unapređeni, dok se njoj neformalno saopštava da „još nije spremna“ i da treba da razvije veći autoritet. Traži pisanu povratnu informaciju i jasne kriterijume za napredovanje, ali dobija samo opšte komentare. Tokom narednih meseci i dalje biva delegirana za utakmice nižeg ranga, što joj pruža manje prilika da pokaže svoj napredak. Kada ponovo pokrene to pitanje, jedan od zvaničnika joj kaže da bi uporno raspitivanje o napredovanju moglo ostaviti utisak da je zahtevna i nestrppljiva.

Zadatak grupe 1 – Reakcija sportskog sudije: Pripremite profesionalno sastavljen pisani zahtev za dobijanje transparentne povratne informacije, jasnih kriterijuma za ocenjivanje i plana profesionalnog razvoja.

Zadatak grupe 2 – Institucionalno postupanje: Definišite šta sudijska organizacija ili sportski savez treba da preduzmu kako bi postupci napredovanja, ocenjivanja i delegiranja sportskih sudija bili transparentni i pravični.

Pitanja za diskusiju: Kako sportski sudija može da napreduje ako povratne informacije nisu konkretne? Da li način delegiranja na utakmice može sam po sebi da uspori ili onemogući napredovanje u karijeri? Koje podatke bi sudijska organizacija trebalo da prati kako bi prepoznala moguće nejednakosti? Ko treba da preispita odluke o napredovanju kada kriterijumi nisu jasno definisani? Kako sportske sudije mogu da ukažu na problem, a da pritom ne budu okarakterisane kao zahtevne ili problematične?

Zajednička kontrolna lista za sve kartice sa scenarijima:

- Neposredna bezbednost i upravljanje utakmicom – Šta je potrebno preduzeti u tom trenutku?
- Komunikacija – Šta sportski sudija treba da kaže i kome?
- Dokumentovanje – Gde i na koji način incident treba evidentirati?
- Institucionalna odgovornost – Koja osoba ili organizacija treba da reaguje?
- Dalje postupanje – Ko kontaktira sportskog sudiju i u kom roku?
- Posledice ili korektivne mere – Šta treba promeniti nakon incidenta?
- Podrška – Kakvu tehničku, emocionalnu ili praktičnu podršku treba obezbediti?

Materijal za facilitatore:

- Važeći kodeks ponašanja lokalnog ili nacionalnog sportskog saveza.
- Obrasci za prijavu incidenata i izveštaj sa utakmice.
- Procedure za zaštitu učesnika i postupanje u slučajevima uznemiravanja.
- Lista kontakt osoba za delegate utakmica, sudijske organizacije i službe za podršku i dobrobit sportskih sudija.
- Primeri srazmernih mera koje mogu preduzeti klubovi i sportski savezi.

6. Uzor ii mentorstvo

6.1 Od vidljivosti do praktične podrške

Uzori pokazuju da je put do uspeha moguć. Njihove priče mogu doprineti razbijanju stereotipa, podstaći identifikaciju i motivisati devojkice da razmisle o ulozi sportskog sudije. Međutim, inspiracija sama po sebi ne daje odgovore na praktična pitanja koja se javljaju nakon početka obuke: Kako se pripremiti za prvu utakmicu? Ko može da pomogne u analizi teške sudijske odluke? Šta uraditi nakon neprijateljskih komentara? Kako napredovati na viši nivo? Mentorstvo pruža upravo ovakvu kontinuiranu i neposrednu podršku. Mentor može pomoći u tumačenju povratnih informacija, pripremi za delegiranja, analizi grešaka, postavljanju ciljeva i povezivanju sa novim mogućnostima za razvoj. Takav odnos ne bi trebalo da zavisi od povremene dobre volje pojedinaca. Čak i jednostavan mentorski sistem funkcioniše bolje kada su unapred dogovorena očekivanja, učestalost kontakta i pravila poverljivosti.

6.2 Modeli mentorstva

Model	Opis	Najpogodnija primena
Individualno mentorstvo	Iskusan sportski sudija pruža podršku jednom novom ili manje iskusnom sportskom sudiji kroz redovne kontakte.	Individualni ciljevi, poverljivi razgovori i planiranje razvoja karijere.
Vršnjačko mentorstvo	Sportske sudije sličnog nivoa iskustva međusobno razmenjuju podršku i promišljanja o svom radu.	Smanjenje osećaja izolovanosti i razmena praktičnih rešenja.
Grupno mentorstvo	Jedan ili više iskusnih sportskih sudija radi sa manjom grupom učesnika.	Kada je broj mentora ograničen i kada se želi podstaći zajedničko učenje.
Praćenje rada iskusnog sportskog sudije	Sportski sudija u razvoju posmatra rad iskusnog kolege pre ili tokom delegiranja na utakmicu.	Učenje rutinskih postupaka, komunikacije i upravljanja utakmicom.
Obrnuto mentorstvo ili mentorstvo zasnovano na posebnim veštinama	Mlađi ili noviji sportski sudija prenosi znanja iz određene oblasti, kao što su digitalni alati ili savremeni trendovi u radu sa mladima.	Razvijanje međusobnog uvažavanja i izgradnja odnosa koji nije jednostrano usmeren.

6.3 Uspostavljanje jednostavnog sistema mentorstva

1. Definišite kome je mentorski program namenjen i koju vrstu podrške će pružati.
2. Birajte mentore na osnovu njihovih komunikacijskih veština, pouzdanosti i etičkog ponašanja, a ne isključivo prema stručnom ili sudijskom rang.
3. Organizujte kratku obuku za mentore o davanju povratnih informacija, poverljivosti i granicama mentorskog odnosa.
4. Kada je moguće, povežite mentore i učesnike prema sportu, mestu, razvojnim ciljevima i raspoloživosti.
5. Dogovorite učestalost kontakata i jednostavan obrazac za analizu nakon utakmice.
6. Nakon početnog perioda procenite kvalitet mentorskog odnosa i po potrebi omogućite promenu mentora.
7. Povežite mentorstvo sa konkretnim mogućnostima za posmatranje, praktičan rad i napredovanje.

6.4 Pitanja za redovne mentorske sastanke

- Šta je proteklo dobro od prethodnog mentorskog sastanka?
- Koja situacija je bila najzahtevnija i zbog čega?
- Šta je bilo u nadležnosti sportskog sudije, a za šta je bila potrebna institucionalna reakcija?
- Kakve su povratne informacije dobijene i kako ih treba tumačiti?
- Kojoj tehničkoj ili komunikacijskoj veštini će se dati prioritet u narednom periodu?
- Koja podrška ili prilika je potrebna pre narednog mentorskog sastanka?

Praktična radionica: Od tribina do sudijske pištaljke – izgradnja mreže podrške za uspeh

Tema: Strukturisano mentorstvo, zadržavanje talenata i razvoj sportskih karijera
Trajanje: 90 minuta

Pregled: Ova radionica pretvara mentorstvo iz inspirativne ideje u praktičan sistem podrške. Učesnici prepoznaju izazove sa kojima će se verovatno suočiti, određuju vrstu podrške koja im je potrebna i izrađuju mentorski dogovor koji obuhvata ciljeve, način i učestalost komunikacije, povratne informacije nakon utakmica i pravila poverljivosti.

Ciljevi:

- Razumeti različite modele mentorstva u bazičnom i amaterskom sportu.
- Razlikovati inspirativnog uzora od mentora koji pruža praktičnu podršku.
- Prepoznati potrebe za tehničkom, emocionalnom i institucionalnom podrškom.
- Izraditi lični dvogodišnji plan razvoja sudijske karijere.
- Izraditi i razmotriti jasan mentorski dogovor.
- Prepoznati jednostavne i finansijski pristupačne načine za održavanje kontinuirane podrške tokom cele sezone.

Veličina grupe: 12–20 učesnica, po mogućstvu uz zajedničko učešće sportskih sudija na početku karijere i iskusnijih sportskih sudija. Ukoliko iskusne sportske sudije nisu dostupne, učesnice i dalje mogu izraditi plan razvoja i mentorski dogovor kao model za buduće povezivanje sa mentorima.

Materijal:

- Odštampani obrasci za lični plan razvoja.
- Odštampani obrasci mentorskog dogovora.
- Papir formata A4.
- Marker i olovke.
- Projektor za prikaz priča uzora, ukoliko je dostupan.

Priprema:

- Odšampajte po jedan obrazac za lični plan razvoja i jedan obrazac mentorskog dogovora za svakog učesnika. To su radni materijali namenjeni učesnicima radionice.

- Ako je moguće, pre početka radionice prikupite kratke informacije o iskustvu i ciljevima učesnika. To će pomoći facilitatoru da odluči da li će učesnici raditi individualno, u parovima ili u trojkama.
- Formirajte uravnotežene parove ili trojke, vodeći računa da učesnici ne budu pod pritiskom da dele lične informacije. Ukoliko u grupi ima i iskusnih sportskih sudija i onih na početku karijere, povežite ih u parove kada je to moguće. U suprotnom, organizujte rad u vršnjačkim parovima.
- Pripremite jednu priču o uzoru iz lokalne sredine i jednu o uzoru sa višeg nivoa takmičenja. Ove priče služe kao pripremni materijal za facilitatora, a ne kao radni materijal za učesnike. Kad god je moguće, izaberite sportskog sudiju čiji su razvojni put i iskustvo relevantni za sport, uzrast i okruženje učesnika.
- Objasnite da mentorstvo nije oblik psihološkog savetovanja ili terapije i upoznajte učesnike sa mogućnostima upućivanja na odgovarajuću podršku za pitanja koja prevazilaze ulogu mentora. Ukoliko učesnik iznese problem koji se odnosi na bezbednost, uznemiravanje ili zaštitu učesnika, facilitator treba da postupi u skladu sa odgovarajućom procedurom, a ne da problem ostane samo predmet mentorskog razgovora.

Uputstvo:

Korak 1: Moć uzora (15 minuta)

Predstavite kratku priču o uzoru. Priča treba da traje od tri do pet minuta i da obuhvati sport kojim se sportski sudija bavi, trenutni nivo na kojem sudi, njegovu prethodnu ulogu u sportu, razlog zbog kojeg je počeo da se bavi suđenjem, jednu prepreku sa kojom se suočio, jedan oblik podrške koji mu je pomogao, jedno značajno postignuće i jedan realan savet. Nakon priče zamolite učesnike da izdvoje jednu osobinu kojoj se dive i da je pretoče u konkretno ponašanje. Na primer, „samopouzdanje“ može značiti uspostavljanje rutine pripreme pre utakmice, traženje povratnih informacija ili vežbanje sudijskih signala. Objasnite razliku između uzora koji inspiriše i mentora koji pruža redovnu i praktičnu podršku.

Korak 2: Lični razvojni put (30 minuta)

Podelite učesnicima obrazac za lični plan razvoja. Zamolite svakog učesnika da nacrtava vremensku liniju svog sudijskog razvoja u naredne dve godine. Vremenska linija treba da počne od trenutnog položaja, a da se završi realnim ciljem, kao što je završetak kursa, suđenje utakmica mlađih kategorija, veće samopouzdanje u komunikaciji ili prijava za viši nivo takmičenja. Zamolite učesnike da na vremenskoj liniji označe tri očekivana izazovna trenutka. To mogu biti prva utakmica, prvo suđenje seniorske utakmice, fizička provera spremnosti, kritična povratna informacija, sukob sa trenerom, nedostatak samopouzdanja ili neizvesnost u vezi sa napredovanjem. Za svaki od tih trenutaka učesnici treba da odrede koja vrsta podrške bi im bila najkorisnija: stručni savet, emocionalna podrška, institucionalna zaštita, pomoć u organizaciji ili prevozu, povratna informacija, razgovor sa kolegama ili jasno objašnjenje procedura. Nakon individualnog rada, učesnici u parovima razgovaraju o tome koja vrsta podrške se najčešće pojavljuje.

Korak 3: Mentorski dogovor (30 minuta)

Podelite učesnicima obrazac mentorskog dogovora. Učesnici rade u parovima ili trojkama. Ako su prisutni iskusni mentori, mogu popuniti obrazac u ulozi mentora i mentija. Ukoliko nisu, učesnici izrađuju model mentorskog dogovora koji može poslužiti za budući mentorski odnos. Grupa definiše model mentorstva, glavni cilj, učestalost kontakta, način komunikacije, način davanja povratnih informacija nakon utakmica, pravila poverljivosti i granice mentorske uloge. Facilitator treba da podseti učesnike da dogovor bude realan i ostvariv. Na primer, desetominutni telefonski razgovor nakon utakmica vikendom može biti održiviji od dugog sastanka svake nedelje. Nakon popunjavanja obrasca, svaki par ili trojka proverava da li dogovor daje odgovor na tri

pitanja: Kakva će podrška biti pružena? Koliko često će se održavati kontakt? Šta treba učiniti ukoliko problem prevazilazi ulogu mentora?

Korak 4: Zajednička diskusija o mreži podrške (15 minuta)

Pozovite svaki par ili trojku da predstavi jednu praktičnu strategiju za održavanje kontinuirane podrške uz ograničene resurse. Primeri mogu biti kratak telefonski razgovor nakon utakmica, zajednička analiza video-snimaka, mesečni grupni sastanci, vršnjačka grupa na aplikaciji WhatsApp, praćenje rada iskusnog sportskog sudije jednom mesečno ili sastanak mentora i mentija pre početka sezone. Zapišite sve predloge na flipčart. Na kraju pitajte učesnike koju od predloženih strategija bi njihov klub, sportski savez ili sudijska organizacija mogli realno da uvedu već naredne sezone.

Završna analiza i evaluacija:

- Kako bi mentor mogao da utiče na vaš način reagovanja nakon zahtevne utakmice?
- Koje osobine mentora su važne, osim stručnog znanja?
- Šta treba da ostane poverljivo, a u kojim situacijama mentor treba da potraži dodatnu podršku ili uključi nadležne osobe?
- Kako obezbediti da mentorski sistem funkcioniše tokom cele sezone?
- Na osnovu čega ćete proceniti da je mentorski odnos bio koristan?

Saveti za facilitatore: Nemojte pretpostavljati da je najiskusniji sportski sudija automatski i najbolji mentor. Izbegavajte povezivanje mentora i mentija kada postoji ozbiljan sukob interesa. Očekivanja u vezi sa učestalošću i načinom komunikacije treba da budu realna i održiva. Podstičite davanje povratnih informacija koje su konkretne, uravnotežene i usmerene na buduće unapređenje. Jasno definišite granice u vezi sa zaštitom učesnika, poverljivošću i situacijama koje zahtevaju uključivanje nadležnih osoba ili službi. Omogućite učesnicima da zatraže promenu mentora bez negativnih posledica.

Prilog 1:

Lični plan razvoja

Moja trenutna faza u sudijskoj karijeri: _____

Moj realan cilj u naredne dve godine: _____

Izazovan trenutak 1: _____

Podrška koja bi mi bila potrebna: _____

Izazovan trenutak 2: _____

Podrška koja bi mi bila potrebna: _____

Izazovan trenutak 3: _____

Podrška koja bi mi bila potrebna: _____

Prvi korak koji mogu da preduzmem tokom narednog meseca: _____

Prilog 2:**Strukturisani mentorski dogovor**

Mentor: _____ Mentorisani sportski sudija: _____

Model mentorstva: Individualno mentorstvo / Vršnjačko mentorstvo / Grupno mentorstvo / Praćenje rada iskusnog sportskog sudije

Glavni cilj za naredni period: _____

Učestalost kontakta i način komunikacije: _____

Analiza nakon utakmice obuhvatiće:

- Šta je bilo uspešno?
- Kako je upravljano emocionalnim pritiskom?
- Koji je sledeći tehnički prioritet?

Poverljivost: Obe strane će čuvati poverljivost ličnih razmišljanja i informacija, osim u slučajevima kada obaveze u vezi sa bezbednošću i zaštitom učesnika zahtevaju preduzimanje odgovarajućih mera.

Granice mentorskog odnosa i upućivanje na dodatnu podršku: Pitanja koja prevazilaze stručnost mentora biće upućena: _____

Datum revizije dogovora: _____ Potpisi: _____

Materijal za facilitatore:

- **Priča o uzoru – obrazac za pripremu facilitaatora:** Pre početka radionice izaberite jednu sportsku sudiju iz lokalnog, nacionalnog ili međunarodnog okruženja. Kada god je to moguće, prednost treba dati sportskoj sudiji čije je iskustvo relevantno za sport, uzrast i okruženje učesnika. Priča treba da traje približno tri do pet minuta i da obuhvati: sport kojim se bavi i trenutni nivo na kojem sudi; da li je prethodno bila sportistkinja, trener ili volonter u sportu; zbog čega je odlučila da postane sportski sudija; jednu teškoću ili prepreku sa kojom se suočila; kakva podrška joj je pomogla da nastavi; jedno značajno postignuće ili važan trenutak u njenom razvoju; kao i jedan realan savet koji bi dala novoj sportskoj sudiji. Priča ne treba da prikazuje sportsku sudiju kao osobu koja je uspela isključivo zato što je bila izuzetno snažna ili zato što je mogla da podnese svaki oblik pritiska. Ona treba da pokaže i značaj edukacije, mentorstva, institucionalne podrške, podrške kolega i mogućnosti za napredovanje.
- **Pitanja nakon priče:** Koji deo njenog iskustva vam je delovao najrealnije ili ste se sa njim najviše poistovetili? Šta joj je pomoglo da nastavi da se bavi suđenjem? Koje su prepreke bile lične prirode, a koje su proistekle iz sportskog okruženja? Kakva bi podrška bila potrebna novom sportskom sudiji u sličnoj situaciji? Koji deo njenog razvojnog puta mogao bi da se primeni u lokalnom okruženju učesnika? Safeguarding and confidentiality guidance
- **Važeći kriterijumi za napredovanje**
- **Važeći kriterijumi za ocenjivanje sportskih sudija.**
- **Kontakti za upućivanje na stručnu, socijalnu ili psihološku podršku.**

7. Preporuke za ključne aktere

Preporuke koje slede zasnovane su na rezultatima nacionalnog istraživanja, fokus grupa i praktičnim rešenjima razvijenim u okviru projekta. Svaka preporuka definiše šta je potrebno preduzeti, ko je odgovoran za njenu realizaciju i na koji način se predložene mere mogu sprovesti u praksi.

7.1 Sportski savezi i sudijske organizacije

Šta je potrebno preduzeti	Nosioci odgovornosti	Način sprovođenja
Prikupljati godišnje podatke o sportskim sudijama razvrstane prema polu.	Nacionalni i regionalni sportski savezi; sudijske organizacije	Voditi evidenciju o broju prijavljenih kandidata, završenim obukama, izdatim licencama, aktivnim sportskim sudijama, delegiranjima, napredovanjima i odustajanjima, razvrstanu prema polu i nivou takmičenja.
Uspostaviti jasan i vidljiv put za uključivanje žena u sportsko suđenje.	Sportski savezi i sudijske organizacije	Objaviti jasne informacije o uslovima, troškovima, terminima, kontakt osobama i koracima za napredovanje, te ih promovisati putem klubova, škola i univerziteta.
Povezati aktivnosti regrutovanja sa merama za zadržavanje sportskih sudija u sistemu.	Sudijske organizacije	Dodeliti mentora, obezbediti prva delegiranja uz stručni nadzor i organizovati razgovore nakon prvog meseca i prve sezone suđenja.
Analizirati obrasce delegiranja i napredovanja sportskih sudija.	Tela nadležna za delegiranje i ocenjivanje	Primenjivati transparentne kriterijume i periodično analizirati da li žene imaju ravnopravan pristup iskustvu, ocenjivanju i napredovanju na više nivoe takmičenja.
Uspostaviti procedure za prijavljivanje incidenata i dalje postupanje.	Sportski savezi, lige i disciplinski organi	Koristiti jedinstven obrazac za prijavu, odrediti rokove za postupanje, imenovati kontakt osobu i obezbediti povratnu informaciju sportskom sudiji nakon seksističkih ili pretećih incidenata.
Uključiti sadržaje o rodnoj ravnopravnosti u obrazovanje sportskih sudija.	Sektori za edukaciju i predavači	U redovne programe stručnog osposobljavanja uključiti realistične primere koji se odnose na stereotipe, autoritet, komunikaciju, zaštitu učesnika i institucionalnu podršku.
Podržati usklađivanje sportskog suđenja sa drugim životnim obavezama.	Sportski savezi, klubovi i obrazovne ustanove	Obezbediti fleksibilne oblike učenja i uvažiti činjenicu da kandidati istovremeno mogu biti sportisti, studenti, zaposleni ili sportski sudije.

7.2 Sportski klubovi i organizatori takmičenja

Šta je potrebno preduzeti	Nosioci odgovornosti	Način sprovođenja
Prepoznati potencijalne sportske sudije među devojkama i ženama.	Treneri, koordinatori i administrativno osoblje klubova	Pozivati sadašnje i bivše sportistkinje na uvodne prezentacije o sportskom suđenju i upoznati ih sa ovom ulogom pre nego što napuste organizovano bavljenje sportom.
Obezbediti atmosferu međusobnog poštovanja na sportskim događajima.	Klubovi i organizatori takmičenja	Usvojiti kodekse ponašanja, upoznati trenere i roditelje sa pravilima, jasno istaći očekivane standarde ponašanja i odmah reagovati na svaki oblik neprimerenog ponašanja ili zlostavljanja.
Zaštititi mlade i nove sportske sudije.	Organizatori utakmica i delegati	Obezbediti imenovanu kontakt osobu, bezbedne uslove za presvlačenje, jasne procedure za postupanje u incidentnim situacijama i razgovor sa sportskim sudijom nakon utakmice.
Obezbediti praktične mogućnosti za sticanje prvog iskustva.	Klubovi i lokalne lige	Omogućiti suđenje utakmica mlađih kategorija uz stručni nadzor, angažovanje u zapisničkom stolu, praćenje rada iskusnih sportskih sudija i učešće na klupskim turnirima uz podršku mentora.
Ne prikrivati problem promenom delegiranja sportskih sudija.	Uprave klubova i rukovodstva liga	Ne uklanjati sportske sudije iz zahtevnih sredina umesto rešavanja neprimerenog ponašanja igrača, trenera ili gledalaca.

7.3 Treneri i sportski instruktori

- Treat female and male referees according to the same standards of respect and technical discussion.
- Model appropriate behaviour during disagreements and stop sexist comments from players, staff or parents.
- Explain the referee's role to young athletes and include short officiating experiences in training.
- Recommend refereeing to girls who show interest, game understanding, responsibility or communication skills.
- Participate in joint pre-season education on rules and expectations where inconsistencies exist.
- Give feedback through official and respectful channels rather than public confrontation.

7.4 Mentori i iskusne sportske sudije

- Ženske i muške sportske sudije tretirati sa jednakim poštovanjem i prema istim standardima u stručnoj komunikaciji.
- Svojim ponašanjem davati primer primerene komunikacije u situacijama neslaganja i odmah zaustaviti seksističke komentare igrača, članova stručnog štaba ili roditelja.
- Objasniti mladim sportistima ulogu sportskog sudije i uključiti kratka iskustva u suđenju kao deo trenažnog procesa.
- Preporučiti bavljenje sportskim suđenjem devojkama koje pokazuju interesovanje, dobro razumevanje igre, odgovornost ili razvijene komunikacione veštine.

- Učestvovati u zajedničkim predsezonskim edukacijama o pravilima igre i očekivanim standardima postupanja kada postoje nedoumice ili neujednačena tumačenja.
- Povratne informacije davati kroz zvanične i primerene kanale komunikacije, a ne putem javnog osporavanja ili sukobljavanja. Connect mentees with wider peer networks so support does not depend on one person.

7.5 Mediji i akteri u oblasti komunikacija

- Predstavljati sportske sudije kao stručnjake i lidere u sportu, a ne isključivo kao izuzetne pionirke ili prve žene koje su ostvarile određeni uspeh.
- Koristiti fotografije i priče sportskih sudija sa bazičnog, regionalnog i elitnog nivoa sporta.
- Izbegavati jezik koji stavlja naglasak na izgled, emocije ili pol sportskog sudije kada to nije relevantno za njegov ili njen rad.
- Obezbediti sportskim sudijama prostor da predstavle svoj razvojni put, potrebna znanja i veštine, kao i svakodnevne izazove sudijskog poziva.
- U kampanje za podizanje svesti uključiti informacije o sudijskim kursovima i mogućnostima za uključivanje u sportsko suđenje.

7.6 Lokalne i nacionalne institucije

- Finansirati programe usmerene na regrutovanje, mentorstvo, bezbedno bavljenje sportom i stručno usavršavanje sportskih sudija.
- Podsticati saradnju između sportskih saveza, klubova, škola, univerziteta i organizacija civilnog društva.
- Uključiti sportsko suđenje i druge stručne sportske funkcije u politike rodne ravnopravnosti i razvoja žena u sportu.
- Prepoznati i nagrađivati klubove i organizacije koje uspešno obezbeđuju zaštitu i profesionalni razvoj sportskih sudija.
- Podržavati istraživanja i javno izveštavanje o zastupljenosti žena na rukovodećim i stručnim funkcijama u sportu.

7.7 Prioritetne mere

Pet aktivnosti koje mogu započeti odmah

1. Objaviti jedan jasan nacionalni ili regionalni razvojni put koji objašnjava kako devojka ili žena može postati sportski sudija.
2. Organizovati praktične radionice „Isprobaj sportsko suđenje“ uz direktno pozivanje sportistkinja.
3. Svakoj novoj sportskoj sudiji dodeliti mentora i imenovanu kontakt osobu u okviru nadležne institucije.
4. Usvojiti i primenjivati proceduru za postupanje na dan utakmice u slučajevima seksističkog i pretećeg ponašanja.
5. Započeti godišnje praćenje podataka o regrutovanju, aktivnim sportskim sudijama, delegiranjima, napredovanju i odustajanju od suđenja, razvrstanih prema polu.

Zaključak

Povećanje broja sportskih sudija među ženama zahteva više od kampanje za regrutovanje ili povremeno organizovanog kursa. Istraživanje sprovedeno u okviru ovog projekta pokazalo je da je nedovoljna zastupljenost žena povezana sa više faza sudijske karijere. Devojke i žene najpre treba da prepoznaju sportsko suđenje kao realnu mogućnost, da razumeju kako mogu da se uključe i da dobiju priliku da se u bezbednom i podržavajućem okruženju oprobaju u toj ulozi. Nakon uključivanja u obuku, potrebni su im kvalitetno stručno obrazovanje, postepeno sticanje praktičnog iskustva, konstruktivne povratne informacije i jasne informacije o mogućnostima daljeg napredovanja.

Zbog toga je neophodno istovremeno posvetiti pažnju regrutovanju i zadržavanju sportskih sudija u sistemu. Privlačenje novih kandidatkinja imaće ograničen dugoročni efekat ukoliko se novoobučene sportske sudije suočavaju sa izolacijom, stalnim osporavanjem svog autoriteta, diskriminatornim komentarima ili nejasnim kriterijumima za delegiranje i napredovanje. Odgovornost se ne može prebaciti isključivo na žene uz očekivanje da postanu sigurnije u sebe ili otpornije. Lične veštine jesu važne, ali moraju biti podržane pravičnim procedurama, odgovarajućim uslovima za rad i jasnom institucionalnom reakcijom kada dođe do neprihvatljivog ponašanja.

Praktične radionice i alati predstavljeni u ovim Smernicama pružaju jednostavne i primenljive polazne osnove za rad klubova, sudijskih organizacija, sportskih saveza, edukatora i mentora. Oni se mogu koristiti za upoznavanje devojaka i žena sa sportskim suđenjem, unapređenje tehničkih i komunikacionih veština, sagledavanje strukturnih i kulturnih prepreka, kao i za uspostavljanje organizovanih sistema mentorstva i vršnjačke podrške. Predložene metode mogu se prilagoditi različitim sportovima i lokalnim sredinama, uz očuvanje osnovnog principa da žene treba da imaju mogućnost da uče, sude i napreduju u pravičnim uslovima i okruženju zasnovanom na međusobnom poštovanju.

Odgovornost za promene dele svi akteri u sportskom okruženju. Sportske sudije će nastaviti da razvijaju svoja stručna znanja, komunikacione veštine, sposobnost donošenja odluka i upravljanja pritiskom. Mentori će pružati podršku i pomagati novim sportskim sudijama da razumeju iskustva i tumače dobijene povratne informacije. Treneri, klubovi, sportisti, roditelji i gledaoci oblikovaće atmosferu u kojoj se odvijaju sportska takmičenja. Sportski savezi i sudijske organizacije odlučivaće o pristupu obrazovanju, delegiranju, ocenjivanju, napredovanju i disciplinskoj zaštiti sportskih sudija. Javne institucije i mediji uticaće na širu društvenu prepoznatljivost, vidljivost i javnu sliku žena u sportskom suđenju.

Napredak će biti održiv samo ukoliko svi ovi akteri deluju kao deo jedinstvenog sistema podrške, a ne kroz pojedinačne i nepovezane aktivnosti. Sportsko suđenje postaće realniji i privlačniji izbor za devojke i žene kada budu imale priliku da vide da su mogućnosti za uključivanje dostupne, da se stručnost procenjuje pravično, da se podrška nastavlja i nakon početne obuke i da diskriminatorno ponašanje ima jasno definisane posledice. Jačanjem ovih uslova ne unapređuje se samo položaj sportskih sudija. Time se doprinosi stvaranju bezbednijeg, pravičnijeg i bolje uređenog sportskog okruženja za sve njegove učesnike.

O programu Erasmus+ Sport

Erasmus+ je program Evropske unije namenjen podršci obrazovanju, obuci, mladima i sportu. Njegov osnovni cilj je da doprinese obrazovnom, profesionalnom i ličnom razvoju pojedinaca kroz učenje, saradnju i aktivno učešće. Program takođe podstiče održivi razvoj, društvenu koheziju, inovacije, evropski identitet i aktivno građanstvo.

U oblasti sporta, Erasmus+ podržava organizacije koje sport i fizičku aktivnost koriste kao sredstva za učenje, uključivanje i razvoj zajednice. Program podstiče saradnju između organizacija iz različitih zemalja i promoviše razmenu znanja, metoda rada i praktičnih iskustava. Polazi od toga da sport može doprineti fizičkom i mentalnom zdravlju, socijalnoj inkluziji, ravnopravnosti, volontiranju, društvenom angažovanju, kao i razvoju znanja, veština i vrednosti.

Erasmus+ Sport bavi se i izazovima sa kojima se suočava sam sportski sektor. Projekti finansirani u okviru ovog programa mogu biti usmereni na jednake mogućnosti, rodnu ravnopravnost, dualne karijere sportista, dobro upravljanje u sportu, integritet u sportu, suzbijanje diskriminacije, nasilja i netolerancije, kao i uklanjanje prepreka za učešće u sportskim aktivnostima. Posebna pažnja posvećena je sportu na lokalnom nivou, jer lokalni klubovi, sportski savezi, treneri i volonteri imaju neposredan uticaj na to da li će sportsko okruženje biti pristupačno, bezbedno i inkluzivno.

Organizacije koje deluju u oblasti sporta mogu učestvovati u različitim vrstama aktivnosti u okviru programa Erasmus+. U nastavku su predstavljene najznačajnije mogućnosti za saradnju i organizovanje događaja.

8.1 Partnerska saradnja

Partnerstva za saradnju omogućavaju organizacijama da zajednički rade na ostvarivanju zajedničkih potreba i prioriteta u oblasti sporta. Ovi projekti podržavaju razvoj, testiranje, prenos i širu primenu praksi, metoda i alata koji mogu unaprediti kvalitet sportskih aktivnosti i ojačati kapacitete organizacija koje u njima učestvuju. Partnerstva mogu biti usmerena na teme kao što su učešće u sportu i fizičkoj aktivnosti, socijalna inkluzija, rodna ravnopravnost, dualne karijere sportista, dobro upravljanje u sportu i zaštita integriteta sporta, uključujući borbu protiv dopinga i nameštanja sportskih rezultata. Takođe mogu obuhvatiti obrazovanje i stručno usavršavanje trenera, sportskih sudija, volontera i drugih stručnjaka u sportu. Partnerstva za saradnju najčešće okupljaju organizacije iz više država i namenjena su projektima koji zahtevaju strukturisanu međunarodnu saradnju, duži period realizacije i rezultate koji će biti primenljivi i nakon završetka projekta. Od organizacija koje učestvuju očekuje se razmena iskustava, zajedničko razvijanje aktivnosti i stvaranje rezultata koji su praktični, prenosivi i korisni širokom krugu zainteresovanih strana.

8.2 Partnerstva manjeg obima

Partnerstva manjeg obima osmišljena su kako bi program Erasmus+ bio dostupniji organizacijama koje deluju na lokalnom nivou, manjim organizacijama, novim korisnicima programa i organizacijama sa ograničenim iskustvom u međunarodnoj saradnji. U poređenju sa Partnerstvima za saradnju, ova partnerstva podrazumevaju manji iznos finansijske podrške, kraći period realizacije i jednostavnije administrativne zahteve. Ovi projekti pružaju priliku lokalnim klubovima, amaterskim sportskim udruženjima, jedinicama lokalne samouprave, školama i organizacijama u zajednici da započnu saradnju sa partnerima iz drugih zemalja. Aktivnosti mogu obuhvatiti nacionalne i međunarodne komponente, uz očuvanje jasne evropske dimenzije projekta. Partnerstva manjeg obima posebno su pogodna za testiranje praktičnih ideja na lokalnom

nivou, razvoj manjih obrazovnih materijala, organizovanje zajedničkih aktivnosti obuke ili uspostavljanje saradnje između organizacija koje deluju u sportu na lokalnom nivou i suočavaju se sa sličnim izazovima. Ovi projekti takođe podstiču uključivanje osoba sa manje mogućnosti i doprinose približavanju evropske saradnje lokalnim zajednicama.

Projekat Empowered Female Referees in Sport predstavlja primer kako se ovaj oblik saradnje može koristiti za povezivanje istraživanja, edukacije, praktične primene i aktivnosti usmerenih na podizanje svesti. Kombinovanjem iskustava iz različitih nacionalnih i organizacionih okruženja, projekat razvija alate koji se mogu prilagoditi i koristiti u sportskim organizacijama i nakon završetka rada originalnog konzorcijuma.

8.3 Nefitni evropski sportski događaji

Nefitni evropski sportski događaji podržavaju pripremu i organizaciju sportskih događaja sa jasnom evropskom dimenzijom. Ovi događaji namenjeni su podsticanju učešća u sportu i fizičkoj aktivnosti, uz istovremeno promovisanje širih društvenih i obrazovnih ciljeva. Podržani događaji mogu biti usmereni na volontiranje u sportu, socijalnu inkluziju, uključivanje osoba sa invaliditetom, rodnu ravnopravnost, borbu protiv diskriminacije i promociju zdravih stilova života. U zavisnosti od formata, događaj se može održavati u više zemalja ili okupiti učesnike i organizacije kroz zajedničku evropsku aktivnost. Sportski događaj ne treba da predstavlja samostalnu aktivnost. Može biti praćen radionicama, seminarima, obukama za volontere, edukativnim aktivnostima za sportiste i trenere, komunikacionim aktivnostima i naknadnim merama koje doprinose njegovoj dugoročnoj vrednosti. Na taj način događaj postaje platforma za učenje, saradnju i podizanje svesti javnosti, a ne samo sportsko takmičenje ili jednokratno okupljanje.

8.4 Izgradnja kapaciteta u oblasti sporta

Izgradnja kapaciteta u oblasti sporta podržava međunarodnu saradnju između organizacija iz država članica Evropske unije i zemalja pridruženih programu, kao i organizacija iz prihvatljivih trećih zemalja koje nisu pridružene programu. U okviru važećeg programskog okvira, ova aktivnost obuhvata saradnju sa zemljama Zapadnog Balkana i Istočnog susedstva. Cilj ovih projekata je jačanje kapaciteta organizacija koje deluju u sportu na lokalnom nivou i podrška razvoju sportskih aktivnosti i politika. Sport se koristi kao obrazovno i društveno sredstvo za podsticanje učešća, inkluzije, fer-pleja, tolerancije, timskog rada i jačanja zajednica. Projekti izgradnje kapaciteta mogu obuhvatiti obuke, razmenu dobrih praksi, razvoj obrazovnih alata, unapređenje organizacionih kapaciteta, umrežavanje i sprovođenje pilot-aktivnosti. Posebno su značajni kada organizacije iz različitih regiona žele da sarađuju na rešavanju zajedničkih potreba, uz prilagođavanje metoda različitim lokalnim, društvenim i institucionalnim okolnostima.

8.5 Značaj saradnje u okviru programa Erasmus+ Sport

Program Erasmus+ Sport pruža organizacijama mogućnost da uče jedne od drugih i zajednički razvijaju rešenja koja bi bilo teško osmisliti i primeniti samostalno. Različite zemlje i sportski sistemi često se suočavaju sa sličnim izazovima, ali se njihovi odgovori, raspoloživi resursi i nivo iskustva mogu značajno razlikovati. Međunarodna saradnja omogućava poređenje različitih pristupa, proveru metoda u različitim okruženjima i razvoj resursa koji su prilagodljiviji i primenljiviji u različitim uslovima. Vrednost projekta u okviru programa Erasmus+ Sport zato prevazilazi organizacije koje neposredno učestvuju u njegovoj realizaciji. Materijali za obuku, praktični alati, rezultati istraživanja i proverene metodologije mogu nastaviti da se koriste u radu klubova, sportskih saveza, trenera, sportskih sudija, volontera i organizacija u zajednici i nakon završetka projekta. Upravo ovakva dugoročna primena rezultata predstavlja jedan od načina na koji program Erasmus+ doprinosi unapređenju kvaliteta, dostupnosti i društvene uloge sporta širom Evrope i u zemljama koje učestvuju u saradnji.